

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

VELIKO VIJEĆE

PREDMET MORICE protiv FRANCUSKE

(Zahtjev br. 29369/10)

PRESUDA

STRASBOURG

23. travnja 2015.

Ova je presuda konačna.

U predmetu Morice protiv Francuske,

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću u sastavu:

Dean Spielmann, *predsjednik*,
Josep Casadevall,
Guido Raimondi,
Isabelle Berro,
Ineta Ziemele,
George Nicolaou,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Ann Power-Forde,
Zdravka Kalaydjieva,
Julia Laffranque,
Erik Møse,
André Potocki,
Johannes Silvis,
Valeriu Grițco,
Ksenija Turković,
Egidijus Kūris, *suci*,

i Johan Callewaert, *zamjenik tajnika Velikog vijeća*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 21. svibnja 2014. i
18. veljače 2015.,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena posljednje navedenog datuma:

POSTUPAK

1. Postupak u ovome predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 29369/10) protiv Francuske Republike koji je francuski državljanin g. Olivier Morice („podnositelj zahtjeva”) podnio Sudu na temelju članka 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”) dana 7. svibnja 2010.

2. Podnositelja zahtjeva zastupali su gđa C. Audhoui i g. J. Tardif, odvjetnici iz Pariza. Francusku Vladu („Vlada”) zastupala je njezina zastupnica, gđa E. Belliard, direktorica pravnih poslova u Ministarstvu vanjskih poslova.

3. Podnositelj zahtjeva naveo je da je došlo do povrede načela nepristranosti iz članka 6. stavka 1. Konvencije u postupku pred Kasacijskim sudom i da je zbog njegove osude bila povrijeđena njegova sloboda izražavanja, zajamčena člankom 10.

4. Zahtjev je dodijeljen Petom odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika Suda). Dana 11. lipnja 2013. vijeće tog Odjela, u čijem su sastavu bili Mark Villiger, predsjednik, Angelika Nußberger, Boštjan M. Zupančič,

Ganna Yudkivska, André Potocki, Paul Lemmens, Aleš Pejchal, suci, i Claudia Westerdiek, zamjenica tajnika Odjela, proglasilo je zahtjev dopuštenim i donijelo je presudu. Utvrdilo je, jednoglasno, da je došlo do povrede članka 6. stavka 1., a većinom glasova da nije došlo do povrede članka 10. Presudi su priložena djelomično suprotstavljena mišljenja sutkinje Yudkivske i suca Lemmensa.

5. Dana 3. listopada 2013. podnositelj zahtjeva zatražio je, u skladu s člankom 43. Konvencije, da se predmet uputi Velikom vijeću. Dana 9. prosinca 2013. odbor Velikog vijeća prihvatio je taj zahtjev.

6. Sastav Velikog vijeća određen je u skladu s odredbama članka 26. stavaka 4. i 5. Konvencije i pravila 24. Poslovnika Suda.

7. I podnositelj zahtjeva i Vlada podnijeli su pisana očitovanja o osnovanosti. Osim toga, primljeno je pisano očitovanje od Vijeća odvjetničkih komora Europe i od Pariške odvjetničke komore, Nacionalne odvjetničke komore i Konferencije predsjednika francuskih odvjetničkih komora, kojima je predsjednik dao dopuštenje da se umiješaju u pisani postupak (članak 36. stavak 2. Konvencije i pravilo 44. stavak 3.).

8. Javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu (Human Rights Building) dana 21. svibnja 2014. (pravilo 59. stavak 3.).

Pred Sudom su se pojavili:

(a) *za Vladu*

- gđa N. ANCEL, voditeljica Odjela za ljudska prava, Ministarstvo vanjskih poslova i međunarodnog razvoja, *zastupnica,*
- g. A. LETOCART, Ministarstvo pravosuđa
- gđa M.-A. RECHER, Ministarstvo pravosuđa,
- gđa P. ROUAULT-CHALIER, Ministarstvo pravosuđa,
- gđa E. TOPIN, Ministarstvo vanjskih poslova i međunarodnog razvoja, *savjetnici;*

(b) *za podnositelja zahtjeva*

- gđa C. AUDHOU, članica Pariške odvjetničke komore,
- g. L. PETTITI, član Pariške odvjetničke komore,
- g. N. HERVIEU, savjetnik odvjetničkog društva na *Conseil d'État* i Kasacijskom sudu, *zastupnici,*
- g. J. TARDIF, član Pariške odvjetničke komore,
- gđa C. CHAUFFRAY, članica Pariške odvjetničke komore, *savjetnici.*

Sud je saslušao izlaganja g. Moricea, g. Pettitija, g. Hervieua i gđe Ancel.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Podnositelj zahtjeva, koji je rođen 1960. i živi u Parizu, odvjetnik (*avocat*) je i član je Pariške odvjetničke komore.

A. Smrt suca Borrela i naknadni postupak

10. Dana 19. listopada 1995. g. Bernard Borrel, sudac kojeg je Francuska godinu dana ranije uputila kao tehničkog savjetnika džibutijskom ministru pravosuđa, u okviru sporazuma o suradnji između dviju država, pronađen je mrtav 80 kilometara od grada Džibutija. Njegovo polugolo i djelomično spaljeno tijelo ležalo je 20-ak metara ispod udaljene ceste. U istrazi žandarmerije Džibutija u danima koji su uslijedili zaključeno je da je počinio samoubojstvo samospaljivanjem.

11. Dana 7. prosinca 1995. na *Tribunal de grande instance* u Toulouseu otvorena je sudska istraga kako bi se utvrdio uzrok smrti. Na tijelu Bernarda Borrela, koje je vraćeno i pokopano u Toulouseu, 15. veljače 1996. izvršena je obdukcija. U izvješću je zaključeno da smrt nije sumnjiva iako zbog stanja raspadanja tijela nije moguće utvrditi točan uzrok.

12. Dana 3. ožujka 1997. gđa Elisabeth Borrel, udovica Bernarda Borrela i također sutkinja, osporavajući zaključak o samoubojstvu, podnijela je tužbu kao građanska stranka, u svoje ime i u ime svoje dvoje malodobne djece, protiv nepoznate osobe ili osoba zbog ubojstva s predumišljajem. Angažirala je podnositelja zahtjeva g. Moricea da je zastupa u postupku.

13. Dana 8. i 23. travnja 1997. pokrenute su dvije sudske istrage u vezi s ubojstvom s predumišljajem koje je počinila nepoznata osoba ili osobe.

14. Odlukom od 30. travnja 1997. spojene su sudska istraga o uzroku smrti i dvije istrage u vezi s ubojstvom s predumišljajem.

15. Dana 29. listopada 1997. Kasacijski sud prihvatio je zahtjev podnositelja za proglašenje suda u Toulouseu nenadležnim te je predmet ustupljen *Tribunal de grande instance* u Parizu, gdje je 12. listopada 1997. dodijeljen u rad gđi M., istražnoj sutkinji, kojoj je od 7. siječnja 1998. pomagao g. L.L., također istražni sudac, te su trebali zajednički provesti istragu.

16. Dana 19. studenoga 1999. jedan odvjetnik iz Briselske odvjetničke komore obavijestio je policiju da A., bivši viši časnik i pripadnik džibutijske predsjedničke straže, koji je dobio azil u Belgiji, ima određene informacije u vezi sa sucem Borrelom. Tako otkrivene informacije prenesene su francuskim vlastima preko Interpola. U presudi Žalbenog suda u Versaillesu od 28. svibnja 2009. (vidi stavak 18. ove presude) zabilježen je sljedeći slijed događaja: Sutkinja M. i sudac L.L. nisu odgovorili jer je svjedok želio ostati anonimn te nisu poduzeti nikakvi daljnji koraci u vezi s informacijama;

belgijski odvjetnik svjedoka stoga je kontaktirao podnositelja zahtjeva, koji je za svjedoka organizirao intervju s novinarima dnevnih novina *Le Figaro* i francuskog televizijskog kanala TF1 krajem prosinca 1999.; konačno, kao rezultat objave i emitiranja tog intervjua početkom siječnja 2000. sutkinja M. i sudac L.L. odlučili su otići u Belgiju kako bi pomogli belgijskom istražitelju u uzimanju iskaza od svjedoka.

17. Dana 31. siječnja 2000. sutkinja M. i sudac L.L. sa svjedokom su obavili razgovor u Bruxellesu. A. je naknadno tvrdio da ga je sutkinja M. zastrašivala i da je na njega vršila pritisak da povuče iskaz, a ti su prigovori izričito izneseni u dopisu njegovog odvjetnika od 2. veljače 2000. upućenom krunskom javnom tužitelju. Osim toga, svjedok je optužio javnog tužitelja Džibutija da mu je prijetio da će ga natjerati da povuče iskaz te je naveo da je šef tajne službe Džibutija naredio šefu predsjedničke straže, kapetanu I., da sastavi izjavu kojom ga se diskreditira. Kapetan I. potvrdio je optužbe A. u vezi s njim.

18. U Francuskoj je pokrenut postupak protiv javnog tužitelja Džibutija i šefa tajnih službi te države zbog pribavljanja lažnih dokaza, a udovica i sin suca Borrela, svjedok A., kapetan I. i francuski odvjetnik A.M., koji je bio umiješan, umiješali su se kao građanske stranke. Sutkinja M. saslušana je u svojstvu svjedoka. U presudi Kaznenog suda u Versaillesu od 27. ožujka 2008. javni tužitelj i šef tajnih službi Džibutija osuđeni su na kaznu zatvora u trajanju od osamnaest odnosno dvanaest mjeseci i naloženo im je platiti naknadu štete građanskim strankama, a zatim ih je Žalbeni sud u Versaillesu 28. svibnja 2009. oslobodio optužbi.

19. Dana 2. veljače 2000., u kontekstu sudske istrage u vezi s ubojstvom s predumišljajem, tri stručna sindikata sudaca i javnih tužitelja, konkretno *Syndicat de la magistrature*, *Association professionnelle des magistrats* i *Union syndicale des magistrats*, podnijela su zahtjev da se uključe u postupak kao građanske stranke.

20. Dana 16. ožujka 2000. podnositelj zahtjeva, postupajući u ime gđe Borrel, zatražio je, kao prvo, da se u Belgiji uzme iskaz svjedoka A. i, kao drugo, da se organizira posjet mjestu zločina u Džibutiju, u prisutnosti građanskih stranaka.

21. U odluci od 17. ožujka 2000. istražna sutkinja M. i istražni sudac L.L. prihvatili su zahtjev koji se odnosi na A. utvrdivši da je novi razgovor apsolutno nužan. Međutim, odbili su pristati na posjet mjestu događaja jer je takav posjet bio obavljen već dva puta, jednom 1999. godine i ponovno tjedan dana prije odluke o kojoj je riječ, pa nisu vidjeli „kako bi posjet mjestu događaja u prisutnosti građanske stranke, u [t]oj fazi postupka, bio koristan za otkrivanje istine”. Naveli su i da su prilikom posjeta Džibutiju nekoliko dana ranije bili u pratnji dvojice vještaka, među ostalim i ravnatelja pariškog Zavoda za sudsku medicinu, te da je mjesto događaja tom prilikom snimljeno i fotografirano.

22. Podnositelj zahtjeva i još jedan odvjetnik podnijeli su žalbu protiv te odluke. Svoje su podneske podnijeli optužnom vijeću, kao i odvjetnik koji je postupao u ime *Syndicat de la magistrature*, tvrdeći da se posljednji posjet mjestu događaja u prisutnosti vještaka može smatrati rekonstrukcijom iz koje su građanske stranke bile isključene te da je jedini cilj istrage bio pokazati da je žrtva počinila samoubojstvo. Zatražili su i da optužno vijeće preuzme predmet od istražnih sudaca i samo nastavi istragu.

23. U presudi od 21. lipnja 2000., optužno vijeće Žalbenog suda u Parizu utvrdilo je da je nakon dvaju posjeta mjestu događaja u odsutnosti građanskih stranaka, od kojih je jedan bio vrlo sličan rekonstrukciji, organiziranje rekonstrukcije na mjestu događaja u prisutnosti građanskih stranaka kako bi mogle ostvariti svoja prava bilo neophodno za otkrivanje istine. U skladu s tim, ukinulo je odluku sutkinje M. i suca L.L. o tom pitanju. Osim toga, izuzelo ih je iz predmeta i imenovalo je novog istražnog suca, suca P. koji će nastaviti istragu.

24. Dana 19. lipnja 2007. državni odvjetnik u Parizu, na zahtjev istražnog suca koji je tada vodio predmet, na temelju članka 11. stavka 3. Zakona o kaznenom postupku, dao je izjavu u kojoj javno pojašnjava da „iako je teorija o samoubojstvu nekada imala prednost, prikupljeni dokazi, osobito od 2002., sada upućuju na kazneno djelo” te je dodao da je vještačenjima utvrđeno da je „Bernard Borrel ležao na tlu kada je nasumično poliven tekućinom”.

25. Postupak je trenutačno još uvijek u tijeku.

B. Činjenice koje se odnose na predmet „Scijentologija”

26. Ministrica pravosuđa, aktima od 29. lipnja i 16. listopada 2000., uputila je Vrhovno sudsko vijeće (*Conseil supérieur de la magistrature* – „CSM”), u svojstvu stegovnog odbora za suce, na određene nedostatke koji se mogu pripisati sutkinji M. u sudskoj istrazi o predmetu „Scijentologija” za koji je bila nadležna i u kojem je podnositelj također zastupao građanske stranke. Sutkinja M. kritizirana je da nije posvetila potrebnu pozornost i oprez spisu ostavivši ga praktički netaknutim pet godina; da je pribjegla postupku postizanja prijateljskog rješenja koji je bio izvan nadležnosti istražnog suca; i da nije izradila preslike svih dokumenata u spisu, čime je onemogućila rekonstrukciju spisa nakon nestanka dijela spisa iz njezina kabineta. Sutkinja M. tražila je da se podnesak ministrice CSM-u proglasi ništavim, osobito zbog činjenice da je tajnik kabineta ministrice javno obznanio podnesak ministrice na konferenciji za novinare, čak i prije nego što je ona osobno obaviještena o odluci. Istovremeno, 18. listopada 2000., optužno vijeće Žalbenog suda u Parizu prihvatilo je prijedlog podnositelja zahtjeva za izuzeće sutkinje M. iz predmeta „Scijentologija”.

27. Dana 4. srpnja 2000., na općoj skupštini sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu otvoreno je pitanje stegovnog postupka protiv sutkinje M., posebice zato što je bio najavljen u medijima, a dotična sutkinja

nije bila službeno obaviještena i predsjednik tog suda još nije bio obaviješten. Tijekom te skupštine sudac J.M. naveo je kako slijedi:

„Nije nam zabranjeno, kao prvostupanjskim sucima, reći da smo uz sutkinju [M.]. Nije zabranjeno reći da sutkinja [M.] ima našu podršku i povjerenje.”

28. Opća skupština izradila je sljedeći prijedlog, koji je jednoglasno usvojen:

„Opća skupština sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu održana 4. srpnja 2000., ne osporavajući ovlasti dane ministrici pravosuđa za pokretanje stegovnog postupka u uvjetima propisanim zakonom, iznenađena je što je iz medija saznala da je takav postupak pokrenut protiv sutkinje [M.], istražne sutkinje u Parizu, dok do danas ni sama sutkinja ni njezina sudska hijerarhija nisu o tome službeno obaviještene.”

29. U kontekstu intervjua u časopisu objavljenoga u srpnju-kolovoza 2000., predsjednik *Syndicat de la magistrature*, građanske stranke u predmetu Borrel, kritizirao je „nedostatak nepristranosti sutkinje M. u predmetima Borrel i [L.]”, navodeći još da su suci koji su potpisali prijedlog „morali znati da je u dvama osjetljivim predmetima, predmetu Borrel i predmetu [L.], njezina nepristranost bila ozbiljno dovedena u pitanje”.

30. U presudi od 5. siječnja 2000. *Tribunal de grande instance* u Parizu, u predmetu koji je pokrenuo podnositelj zahtjeva kao odvjetnik dviju građanskih stranaka, utvrdio je da je država odgovorna za krajnju nepažnju sudske službe zbog nestanka takozvanog spisa „Scijentologija” iz kabineta sutkinje M. Dosudio je naknadu štete podnositeljima tužbe.

31. Dana 13. prosinca 2001. CSM je odbio zahtjev sutkinje za proglašenje ništavim [podneskaministrice], a u meritumu joj, iako joj je predbacio određeni nedostatak pažnje ili propust da u dovoljnoj mjeri prati predmet, nije izrekao nikakvu stegovnu kaznu.

C. Kazneni postupak protiv podnositelja zahtjeva

32. Dana 1. kolovoza 2000. sudac P., koji je bio imenovan kao zamjena za sutkinju M. i suca L.L., izradio je izvješće u kojem je zabilježio sljedeći niz događaja. U odgovoru na podnositeljev zahtjev koji se odnosio na videozapis izrađen u Džibutiju u ožujku 2000. na koji su se sutkinja M. i sudac L.L. pozvali u svojoj odluci od 17. ožujka 2000., sudac P. odgovorio je da se videozapis ne nalazi u spisu sudske istrage i da nije upisan kao dokaz; istog dana sudac P. upitao je sutkinju M. ima li ona još uvijek videokasetu; sutkinja M. odmah mu je dala zatvorenu i nedatiranu omotnicu s njezinim imenom, na kojoj nije bilo nikakvih znakova da je bila zapečaćena i na kojoj su bile navedene adresa sutkinje M. kao primatelja i adresa javnog tužitelja Džibutija kao pošiljatelja; omotnica je sadržavala videokasetu i rukom napisano pismo na memorandumu javnog tužitelja Džibutija, a te je dokaze

sudac P. zatim uzeo i zapečatio ih. U pismu javnog tužitelja upućenom sutkinji M. pisalo je kako slijedi (prevedeno s francuskog).

„Zdravo, Marie-Paule,

prema dogovoru, šaljem ti videokasetu posjeta mjestu događaja kod Goubeta. Nadam se da će slika biti dovoljno jasna.

Gledao sam emisiju *Sans aucun doute* [Bez ikakve sumnje] na TF1. Ponovno sam primijetio kako su gđa Borrel i njezini odvjetnici odlučni i dalje provoditi svoje manipulacije.

Nazvat ću te uskoro.

Pozdravi Rogera ako se vratio, a i J.C. [D.].

Čujemo se uskoro.

Lijep pozdrav

DJAMA.”

33. Dana 6. rujna 2000. podnositelj zahtjeva i još jedan odvjetnik, g. L. de Caunes, napisali su dopis ministrici pravosuđa u kojem prigovaraju činjenicama zabilježenima u izvješću istražnog suca P. od 1. kolovoza 2000., zbog „ponašanja sutkinje [M.] i suca [L.L.], [koje je bilo] u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti”. Zatražili su da „Glavni inspektorat pravosudnih službi provede istragu o brojnim nedostacima koji su izašli na vidjelo tijekom sudske istrage”. Naveli su da oblik i sadržaj pisma koje je javni tužitelj iz Džibutija uputio sutkinji M. ukazuju na blisku suradnju koja je iznenađujuća i vrijedna žaljenja, jer je javni tužitelj izravno podređen izvršnoj vlasti, čiji je čelnik bio „vrlo otvoreno i vrlo ozbiljno osumnjičen da je poticatelj ubojstva Bernarda Borrela”.

34. Nadalje, dijelovi iz tog dopisa uključeni su, zajedno s izjavama koje je podnositelj zahtjeva dao novinaru, u članak u novinama *Le Monde* objavljen 7. rujna s datumom u petak 8. rujna 2000. Članak je glasio kako slijedi:

„ODVJETNICI koji zastupaju udovicu suca Bernarda Borrela, koji je pronađen mrtav u Džibutiju 1995. u tajanstvenim okolnostima, u dopisu ministrici pravosuđa od srijede 6. rujna, žestoko su kritizirali sutkinju [M.], koja je izuzeta iz predmeta prošlog proljeća. Olivier Morice i Laurent de Caunes optužuju sutkinju za 'ponašanje koje je u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti' jer je, čini se, propustila upisati jedan dokaz u spis i proslijediti ga sucu koji je preuzeo predmet.

Ta dva odvjetnika, kojima nije bilo dopušteno otići u Džibuti u ožujku radi drugog posjeta mjestu događaja, zatražili su 1. kolovoza da im se odobri uvid u videosnimku izrađenu tom prilikom. Sudac [P.], koji vodi predmet nakon izuzeća [sutkinje M. i suca L.L.] iz tog predmeta 21. lipnja, rekao im je da kasete nije u spisu i da nije 'upisana u spis kao dokaz'. Sudac je odmah nazvao kolegicu, koja mu je kasnije tog dana dala kasetu. 'Sutkinja [M.] i sudac [L.L.] zadržali su kasetu', prigovara Olivier Morice, 'i zaboravili su ju zapečatiti više od mjesec dana nakon što su izuzeti iz predmeta.'

Što je još gore, u omotnici je sudac [P.] pronašao rukom napisano i prilično prijateljsko pismo Djame [S.], javnog tužitelja Džibutija. Poruka glasi: 'Zdravo, Marie-

Paule, prema dogovoru, šaljem ti videokasetu posjeta mjestu događaja kod Goubeta.' 'Nadam se da će slika biti dovoljno jasna. Gledao sam emisiju *Sans aucun doute* (Bez ikakve sumnje) na TF1. Ponovno sam primijetio kako su gđa Borrel i njezini odvjetnici odlučni i dalje provoditi svoje manipulacije. Nazvat ću te uskoro. Pozdravi Rogera [L.L.] ako se vratio, a i J.-C. [D.] [zamjenik javnog tužitelja u Parizu]. Čujemo se uskoro. Lijep pozdrav, Djama.'

Odvjetnici gđe Borrel očito su bijesni. 'To pismo pokazuje razmjere dosluha koji postoji između javnog tužitelja u Džibutiju i francuskih sudaca', kaže g. Morice, 'i mora se smatrati nečuvenim'. Od Elisabeth Guigou zatražili su da Glavni inspektorat pravosudnih službi provede istragu. Ministrica pravosuđa nije primila njihov dopis u četvrtak, 7. rujna. Protiv sutkinje [M.] već se vodi stegovni postupak pred Vrhovnim sudskim vijećem (CSM), konkretno zbog nestanka dokumenata iz istražnog spisa u predmetu Scijentologija (vidi *Le Monde* od 3. srpnja)."

35. Sutkinja M. i sudac L.L. podnijeli su kaznenu prijavu kao građanske stranke protiv nepoznate osobe ili osoba zbog lažnog optuživanja. Dana 26. rujna 2000. javno tužiteljstvo u Parizu otvorilo je sudsku istragu zbog lažnog optuživanja. Dana 5. studenoga 2000. Kasacijski sud imenovao je istražnog suca u Lilleu, koji je 15. svibnja 2006. donio rješenje o obustavi, koje je 19. lipnja 2007. potvrdilo istražno vijeće Žalbenog suda u Douaiju.

36. Osim toga, dana 12. i 15. listopada 2000. sutkinja M. i sudac L.L. podnijeli su kaznenu prijavu kao građanske stranke protiv glavnog urednika novina *Le Monde*, novinara koji je napisao članak i podnositelja zahtjeva optužujući ih za javnu klevetu državnog službenika.

37. Rješenjem od 2. listopada 2001. istražni sudac na *Tribunal de grande instance* u Nanterreu podnositelju zahtjeva i drugoj dvojici okrivljenika odredio je suđenje pred Kaznenim sudom zbog sljedećih odlomaka iz spornog članka.

„Olivier Morice i Laurent de Caunes optužuju sutkinju [M.] za 'ponašanje koje je u potpunosti suprotno s načelima nepristranosti i poštenosti' jer je, čini se, propustila upisati jedan dokaz u spis i prosljediti ga sucu koji je preuzeo predmet.”

„Sutkinja [M.] i sudac [L.L.] zadržali su kasetu', prigovara Olivier Morice, 'i zaboravili su ju zapečatiti više od mjesec dana nakon što su izuzeti iz predmeta'.”

„Što je još gore, u omotnici je sudac [P.] pronašao rukom napisano i prilično prijateljsko pismo.”

„Odvjetnici gđe Borrel očito su bijesni. 'To pismo pokazuje razmjere dosluha koji postoji između javnog tužitelja u Džibutiju i francuskih sudaca', kaže g. Morice, 'i mora se smatrati nečuvenim'.”

38. U presudi od 4. lipnja 2002. Kazneni sud u Nanterreu odbio je prigovore ništavosti koje su iznijeli okrivljenici, konkretno prigovor o ništavosti na temelju imuniteta, predviđenog člankom 41. Zakona o slobodi medija od 29. srpnja 1881., u odnosu na sudske postupke i podneske podnesene sudu, zbog činjenice da je u članku samo ponovljen sadržaj dopisa ministrici pravosuđa. Sud je o tom pitanju zauzeo stav da navedeni dopis ne predstavlja podnesak za preispitivanje CSM-u i da se njegov sadržaj mora

smatrati isključivo informativnim, zbog čega dopis nije obuhvaćen imunitetom.

39. Sud je zatim primijetio da klevetnička priroda primjedbi nije bila „stvarno osporena” i da je podnositelj zahtjeva ostao pri sadržaju svojih navoda koje je smatrao utemeljenima. Razmatrajući potom svaku od spornih primjedbi, kako bi utvrdio je li optužba za klevetu osnovana i kako bi ocijenio njihov značaj i ozbiljnost, sud je prvo primijetio da „optužba za nepristranost [*sic*] i nepoštenost iznesena protiv nekog suca jasno predstavlja posebno klevetničku tvrdnju jer je istovjetna dovođenju u pitanje njegovih kvaliteta, njegove moralne i profesionalne ozbiljnosti i u konačnici njegove sposobnosti da obavlja svoje dužnosti suca”. Nadalje je zauzeo stav da su primjedbe o neproslijeđivanju videokasete također klevetničke jer upućuju na to da je u najmanju ruku došlo do neke nepažnje ili oblika ometanja. Kad je riječ o izrazu „dosluh”, sud je utvrdio da uporaba te riječi jasno i izravno upućuje na to da su suci surađivali sa službenikom strane države kako bi djelovali na pristran i nepošten način, što je pogoršano činjenicom da se u članku ukazuje na to da postoje ozbiljni dokazi za takvo ponašanje jer je od ministrice pravosuđa zatraženo pokretanje istrage.

40. Kad je riječ o podnositeljevoj krivnji, sud je utvrdio da je, u svakom slučaju, utvrđeno da je novinar saznao za sadržaj dopisa upućenog ministrici pravosuđa iz vlastitih izvora te da je tražio potvrdu i komentar od podnositelja s kojim je razgovarao telefonom. Budući da je podnositelj zahtjeva znao da će njegove izjave novinaru biti javno objavljene, sud je zauzeo stajalište da je stoga kao supočinitelj kriv počinjenje kaznenog djela javne klevete, osim ako sud prihvati njegovu ponudu da dokaže istinitost navoda ili njegovu obranu na temelju načela dobre vjere. Međutim, sud je odbio različite ponude podnositelja zahtjeva da iznese dokaze ističući da, kako bi bili prihvaćeni, „dokazi koji se izvode moraju biti besprijekorni i potpuni i izravno se odnositi na sve tvrdnje za koje je utvrđeno da su klevetničke”. Kad je riječ o podnositeljevoj dobroj vjeri, utvrdio je da su „vrlo žestoki napadi na profesionalni i moralni integritet istražnih sudaca ... očito nadilazili pravo na legitimno dopuštenu slobodnu kritiku” te da duboka neslaganja između odvjetnika gđe Borrel i istražnih sudaca ne mogu opravdati potpuni nedostatak razboritosti u njihovim primjedbama.

41. Kad je riječ o sankciji, sud je izričito uzeo u obzir status podnositelja zahtjeva kao odvjetnika i činjenicu da je stoga morao biti „svjestan značenja i ozbiljnosti potpuno nepromišljenih primjedbi” smatrajući primjerenim da „sankcija za takvo kažnjivo ponašanje mora biti novčana kazna u dovoljno visokom iznosu”. Osudio ga je na novčanu kaznu u iznosu od 4.000,00 eura (EUR) i naložio mu da plati, zajedno s ostalim okrivljenicima, 7.500,00 eura na ime naknade štete svakom od dvoje dotičnih sudaca te 3.000,00 eura na ime troškova. Naložio je i objavu obavijesti u novine *Le Monde*, za koju su trošak trebali podijeliti okrivljenici. Protiv presude žalbu su podnijeli

podnositelj zahtjeva, njegovi suokrivljenici, dvoje sudaca koji su imali status građanske stranke i javni tužitelj.

42. U presudi od 28. svibnja 2003. Žalbeni sud u Versaillesu utvrdio je da su sudski pozivi izdani na temelju tužbe suca L.L. ništavi i da je u odnosu na njegovu tužbu nastupila zastara te je trojicu okrivljenika oslobodio po toj točki optužbe. Nadalje je potvrdio osude trojice okrivljenika u vezi s tužbom sutkinje M., kao i iznos novčane kazne izrečene podnositelju zahtjeva i naknadu štete dosuđenu sutkinji, kojoj je dosudio i iznos od 5.000,00 eura na ime sudskih troškova i nalog za objavu obavijesti u dnevnim novinama *Le Monde*. I podnositelj zahtjeva i sudac L.L. podnijeli su reviziju.

43. Dana 12. listopada 2004. Kasacijski sud ukinuo je presudu u cijelosti i predmet vratio na ponovno suđenje Žalbenom sudu u Rouenu.

44. Dana 25. travnja 2005. Žalbeni sud u Rouenu primio je na znanje činjenicu da su tri okrivljenika odustala od bilo kakvog prigovora ništavosti u odnosu na sudske pozive izdane na temelju tužbe suca L.L. te je odgodio postupak o osnovanosti.

45. Dana 8. lipnja 2005. predsjednik Kaznenog odjela Kasacijskog suda odbio je zahtjeve trojice okrivljenika i građanskih stranaka za hitno ispitivanje njihovih revizija.

46. U presudi od 16. srpnja 2008., nakon brojnih odgoda i održavanja ročišta 30. travnja 2008., Žalbeni sud u Rouenu potvrdio je odbijanje od strane *Tribunal de grande instance* u Nanterreu prigovora u vezi s imunitetom te je potvrdio i osude okrivljenika za za supočinjenje kaznenog djela javne klevete državnih službenika u predmetu podnositelja zahtjeva. Podnositelju zahtjeva naložio je platiti novčanu kaznu u iznosu od 4.000,00 eura i potvrdio je iznos od 7.500,00 eura dosuđen na ime naknade štete svakom od sudaca, koji su okrivljenici trebali platiti zajedno, kao i nalog da se objavi obavijest u dnevnim novinama *Le Monde*. Kad je riječ o troškovima, trima okrivljenicima naložio je da sucu L.L. plate iznos od 4.000,00 eura, a samo podnositelju naložio je da sutkinji M. plati iznos od 1.000,00 eura.

47. Žalbeni sud u obrazloženju je prvo zauzeo stav da je tvrdnja da je neki istražni sudac postupajući u predmetu pokazao „ponašanje koje je u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti”, odnosno ponašanje nespojivo s profesionalnom etikom i sudačkom prisegom, osobito klevetnička optužba jer je istovjetna optuživanju za nedostatak integriteta i za namjerno neispunjavanje dužnosti suca, čime se dovodi u pitanje njegova sposobnost da obavlja te dužnosti. Nadalje je utvrdio da primjedbe podnositelja zahtjeva o odgodi prosljeđivanja videokasete predstavljaju optuživanje sudaca za nepažnju pri postupanju u predmetu, čime se diskreditira profesionalnu sposobnost tih sudaca i ukazuje na to da su ti suci namjerno zadržali kasetu nakon što su izuzeti iz predmeta, u najmanju ruku, s namjerom ometanja. Navodno je taj dokaz konačno pribavljen 1. kolovoza 2000. samo zato što su odvjetnici iznijeli to pitanje sucu P., nakon čega je taj sudac uputio zahtjev sutkinji M. Žalbeni sud još je naveo da

takve tvrdnje, kojima se tim sucima pripisuje namjerno neobavljanje dužnosti svojstvenih njihovoj službi i nedostatak integriteta pri ispunjavanju njihovih obveza, predstavljaju činjenične optužbe koje dovode u pitanje njihovu čast i ugled. Utvrdio je da je to tim više točno jer je podnositelj zahtjeva, pozivajući se na rukom napisano pismo javnog tužitelja Džibutija upućeno sutkinji M., naglasio to ozračje sumnje i nemarno postupanje sudaca navodeći da taj dokument dokazuje razmjere „dosluha” između njih. Sud je u vezi s tim pitanjem primijetio da riječ „dosluh” sama po sebi predstavlja ozbiljan napad na čast i ugled sutkinje M. i javnog tužitelja Džibutija. Ta je riječ samo potvrdila klevetničku prirodu prethodnih primjedbi, posebice jer je u članku još navedeno da je podnositelj od ministrice pravosuđa zatražio da Glavni inspektorat pravosudnih službi provede inspekciju.

48. Žalbeni sud stoga je zaključio da su primjedbe bile klevetničke i da nije utvrđena istinitost klevetničkih tvrdnji. U vezi s tim pitanjem zauzeo je stav da nije bilo dokaza da je videokaseta bila u posjedu suca L.L. ili da je on uopće bio obaviješten da je kasetna stigla, pa on nije imao veze s odgodom prosljeđivanja iste; da je u presudi optužnog vijeća od 21. lipnja 2000., kojom je dotičnih dvoje sudaca izuzeto iz predmeta, samo izraženo neodobravanje toga da su suci odbili održati rekonstrukciju u prisutnosti građanskih stranaka; da nije utvrđeno da je videokaseta stigla do sutkinje M. prije nego što je sutkinja izuzeta iz predmeta ni da je bila u njezinu posjedu kada je istraga ustupljena sucu P.; da ništa ne ukazuje na to da je sutkinja M. djelovala s namjerom ometanja ili da je nepošteno postupala s kasetom; da rukom napisano pismo upućeno sutkinji M. od javnog tužitelja Džibutija ne dokazuje da su bili i u kakvom dosluhu jer prijateljski pozdravi i upotreba obraćanja izrazom „ti” (fra. *tu*) u komunikaciji između pravnih službenika ne odražava nužno blisku suradnju, a mogućnost da dijele isto mišljenje ne dokazuje nikakvu suradnju ili dosluh francuskih sudaca koji bi narušili sudski istražni postupak, bez obzira na ponašanje javnog tužitelja Džibutija u ovom predmetu; da dopis koji je odvjetnik koji zastupa svjedoka A. uputio krunskom javnom tužitelju u Belgiji, u kojem prigovara da je sutkinja M. vršila pritisak na njegovu stranku, nije sam po sebi dovoljno uvjerljiv da dokaže da je sutkinja M. prihvatila teoriju o samoubojstvu ili da je ometala utvrđivanje istine, iako je sutkinja M. priznala da je belgijskoj policiji rekla da je A. nepouzdan svjedok; i, konačno, da brojni novinski članci nisu imali nikakvu dokaznu težinu u pogledu ponašanja i stava sudaca prilikom njihova postupanja u predmetu.

49. Kad je riječ o podnositeljevoj obrani na temelju načela dobre vjere, Žalbeni sud kojemu je predmet upućen primijetio je da se podnositelj pozvao na dužnosti koje su svojstvene njegovoj struci i rezultate ostvarene u predmetu nakon izuzeća sutkinje M. i suca L.L. iz predmeta, kako je proizlazilo iz izjave za medije javnog tužitelja od 19. lipnja 2007.; nadalje se pozvao na presudu Žalbenog suda u Douaiju, također od 19. lipnja 2007., kojom je potvrđena odluka o obustavi postupka pokrenutog na temelju

kaznene prijave sudaca zbog navodnog lažnog optuživanja, i na osudu javnog tužitelja Džibutija od strane Kaznenog suda u Versaillesu 27. ožujka 2008. zbog podmićivanja osobe radi davanja lažnog iskaza.

50. Primijetio je da je u vrijeme počinjenja kaznenog djela o kojemu je riječ, 7. rujna 2000., podnositelj zahtjeva osigurao izuzeće sutkinje M. i suca L.L. iz predmeta i da je videokaseta bila u posjedu suca P. od 1. kolovoza 2000. Smatrao je da je podnositelj sudjelovao u vrlo žestokim napadima na profesionalni i moralni integritet dvoje sudaca, i to primjedbama u kojima se ozbiljno dovodi u pitanje njihovu nepristranost i intelektualno poštenje, a koje su očito nadilazile pravo na slobodnu kritiku i više nisu bile ni od kakve procesne važnosti. Žalbeni sud nadalje je utvrdio: da odluka u korist podnositelja zahtjeva da se obustavi postupak zbog lažnog optuživanja pokrenut protiv njega povodom kaznene prijave sudaca nije bila nespojiva s njegovom lošom vjerom; da je pretjeranost primjedbi koje je dao podnositelj upućivala na intenzitet sukoba između njega i dvoje sudaca, osobito sutkinje M., i da su primjedbe bile istovjetne obračunavanju *ex post facto*, kao što je vidljivo iz objavljivanja članka 7. rujna 2000., nakon što je optužno vijeće Žalbenog suda u Parizu zaprimilo, 5. rujna, spis u predmetu „Scijentologija”, u kojem je sutkinja M. bila osumnjičena da je odgovorna za nestanak dokaza; i da je to pokazalo osobni animozitet podnositelja i njegovu namjeru da diskreditira suce, osobito sutkinju M., s kojom je bio u sukobu u raznim predmetima, čime je isključeno svako njegovo postupanje u dobroj vjeri.

51. Podnositelj zahtjeva, njegova dva suokrivljenika i sutkinja M. podnijeli su reviziju protiv te presude. U svojim podnescima, podnositelj zahtjeva pozvao se, kao prvi žalbeni razlog, na članak 10. Konvencije i imunitet predviđen člankom 41. Zakona o slobodi medija tvrdeći da se tom odredbom nastoje zaštititi prava obrane i štite se odvjetnici u odnosu na sve usmene ili pisane primjedbe dane u kontekstu bilo koje vrste sudskog postupka, osobito stegovne prirode. Kao drugi žalbeni razlog, pozvao se na članak 10. Konvencije tvrdeći: da se sporne primjedbe odnose na predmet koji su mediji pratili neko vrijeme i u kojem je riječ bila o sumnjivim okolnostima u kojima je francuski sudac upućen u Džibuti pronađen mrtav „zbog samoubojstva” i upitnom načinu na koji je provedena sudska istraga, u kojoj je postojala jasna nenaklonjenost teoriji građanske stranke o ubojstvu s predumišljajem; da, s obzirom na važnost teme od općeg interesa u kontekstu koje su primjedbe iznesene, Žalbeni sud nije bio ovlašten utvrditi da je podnositelj prešao granice svoje slobode izražavanja; da Žalbeni sud nije ispitao njegovu dobru vjeru u svjetlu primjedbi koje su objavljene u novinama *Le Monde*, već u odnosu na sadržaj dopisa ministrici pravosuđa i nije bio ovlašten donijeti bilo kakvu ocjenu u vezi s ponašanjem sudaca koje se u njemu kritizira; da se, osim ako se svim odvjetnicima ne zabrani da govore o neriješenim predmetima, nikakav zaključak o osobnom animozitetu ne može donijeti iz puke činjenice da je došlo do nesuglasica između njega i jednog

od sudaca u kontekstu nekog drugog postupka; da dobra vjera ne ovisi o trenutačnoj situaciji ili činjenici da je problem „ispravljen” izuzećem sudaca iz predmeta jer to što nije nužno istaknuti primjedbe ne znači da je isključena dobra vjera; na kraju, da mišljenja izražena u vezi s funkcioniranjem neke temeljne državne institucije, kao što je bio slučaj u vezi s vođenjem kaznene istrage, nisu podložna obavezi razboritosti ili ograničena na teoretsku i apstraktnu kritiku, već mogu biti osobna kada imaju dovoljnu činjeničnu osnovu.

52. O žalbama je prvotno trebao raspravljati uži sastav vijeća Odjela I. Kaznenog odjela Kasacijskog suda, kako to proizlazi iz izvješća suca izvjestitelja od 21. srpnja 2009., opisa elektronskog tijeka rada Kasacijskog suda u predmetu dostupnog na internetskim stranicama i triju obavijesti strankama izdanih 15. rujna, odnosno 14. i 27. listopada 2009., pri čemu su posljednja dva dokumenta poslana nakon datuma ročišta. Posljedično, g. J.M. (vidi stavak 27. ove presude), koji je postao sudac na Kasacijskom sudu, raspoređen u Kazneni odjel, a koji nije bio ni predsjednik odjela, ni viši sudac (*doyen*), ni sudac izvjestitelj, nije trebao suditi u tom predmetu.

53. U presudi od 10. studenoga 2009. Kasacijski sud, u sastavu koji se u konačnici sastojao od deset sudaca, uključujući g. J.M., odbio je revizije. Kad je riječ o razlozima koje je iznio podnositelj zahtjeva, utvrdio je da je prigovor u vezi sa sudačkim imunitetom valjano odbačen jer javno objavljivanje dopisa ministrici pravosuđa nije predstavljalo podnesak ministrice CSM-u i nije bilo dio bilo kojeg postupka koji uključuje ostvarivanje prava na obranu pred sudom. Kad je riječ o raznim tvrdnjama iznesenima u okviru podnositeljeva drugog žalbenog razloga, taj je sud zauzeo stajalište da je Žalbeni sud obrazložio svoju odluku te je utvrdio kako slijedi:

„[I]ako svatko ima pravo na slobodu izražavanja i iako javnost ima legitiman interes primati informacije o kaznenim postupcima i funkcioniranju sudova, ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti i može biti podvrgnuto, kao u ovom predmetu u kojem su prekoračene dopuštene granice slobode izražavanja pri kritiziranju postupaka sudaca, onim ograničenjima ili kaznama koji su propisani zakonom i koji su u demokratskom društvu nužni radi zaštite ugleda i prava drugih.”

II. MJERODAVNO DOMAĆE I MEĐUNARODNO PRAVO

A. Mjerodavno domaće pravo o kleveti

54. Mjerodavne odredbe Zakona o slobodi medija od 29. lipnja 1881. glase kako slijedi.

Članak 23.

„Tko je na javnome mjestu ili skupu izgovaranjem govora, povika ili prijetnji ili pisanim ili tiskanim tekstom, crtežom, gravurom, umjetničkom slikom, amblemom, slikom ili drugim pisanim, govornim ili slikovnim predmetom koji se prodaje ili distribuira, nudi na prodaju ili izlaže na javnome mjestu ili skupu, ili plakatom ili

obaviješću izloženima na javno vidljivome mjestu, izravno i uspješno potaknuo počinitelja ili počinitelje na počinjenje kaznenog djela ili prekršaja [*crime ou délit*], i ako je poticanje dovelo do počinjenja djela, kaznit će se kao supočinitelj tog djela.

Ova se odredba primjenjuje i kada poticanje dovede samo do pokušaja počinjenja kaznenog djela [*crime*] iz članka 2. Kaznenog zakona.”

Članak 29.

„Iznošenje bilo kakve činjenične tvrdnje ili pripisivanja koji štete časti ili ugledu osobe ili tijela kojima se činjenica o kojoj je riječ pripisuje predstavlja klevetu [*diffamation*]. Izravno objavljivanje ili reproduciranje takve tvrdnje ili pripisivanja kažnjivo je, čak i kada je izraženo skeptičnim izrazima ili o osobi ili tijelu koje nije izričito imenovano, ali se može identificirati prema izrazima uvredljivih govora, povika, prijetnji, pisanog ili tiskanog materijala, plakata ili postera.

Upotreba uvredljivih ili prijezirnih izraza ili pogrde koji ne sadržavaju navod o nekoj činjenici predstavlja uvredu [*injure*].”

Članak 31.

„Kad je kleveta počinjena na isti način upućivanjem na funkcije ili položaj jednog ili više ministara ili službenika ministarstva, jednog ili više članova jednog od dvaju zakonodavnih domova, državnog službenika, ..., djelo se kažnjava istom kaznom. ...”

Članak 41.

„... Postupkom zbog klevete, uvrede ili zlostavljanja neće rezultirati nijedan vjeran zapis o sudskom postupku sastavljen u dobroj vjeri ni bilo koja izjava ili podnesak podneseni na sudu.

Sudovi koji ispituju osnovanost predmeta mogu ipak naložiti isključivanje uvredljivih, prijezirnih ili klevetničkih izjava i dosuditi naknadu štete dotičnoj osobi.

Međutim, klevetničke tvrdnje koje nisu povezane s predmetom mogu dovesti do kaznenog progona ili tužbi stranaka, ako su im sudovi dali mogućnost da podnesu takve tužbe, te, u svakom slučaju, tužbi trećih strana.”

Članak 55.

„Kada okrivljenik želi da mu se omogući dokazivanje istinitosti klevetničkih tvrdnji, u skladu s člankom 35. ovog zakona, dužan je u roku od deset dana od dostave sudskog poziva obavijestiti javnog tužitelja ili podnositelja tužbe, na adresu za dostavu koju su odredili, ovisno o tome je li postupak pokrenuo prvi ili drugi, o sljedećem:

- (1) tvrdnjama kako su iznesene i opisane u sudskom pozivu i čiju istinitost želi dokazati
- (2) preslikama dokumenata
- (3) imenima, zanimanjima i adresama svjedoka koje namjerava pozvati u navedenu svrhu.

Navedena obavijest sadržava izabranu adresu za dostavu u postupku pred kaznenim sudom, a svi uvjeti moraju biti ispunjeni pod prijetnjom gubitka prava na izvođenje dokaza.”

B. Zakon o kaznenom postupku

55. Člankom 11. Zakona o kaznenom postupku predviđeno je kako slijedi:

Članak 11.

„Osim ako zakonom nije drukčije određeno i ne dovodeći u pitanje prava obrane, postupak u tijeku preliminarne i sudske istrage provodi se tajno.

Svaka osoba koja pridonosi takvom postupku vezana je dužnošću čuvanja poslovne tajne pod uvjetima i podložna kaznama navedenima u člancima 226.-13 i 226.-14 Kaznenog zakona.

Međutim, radi sprječavanja širenja nepotpunih ili netočnih informacija, ili radi prestanka narušavanja javnog reda i mira, javni tužitelj može, po službenoj dužnosti ili na zahtjev pravosudnog tijela nadležnog za predraspravnu istragu ili stranke, objaviti sve objektivne elemente iz postupka koji ne izražavaju nikakvu prosudbu o osnovanosti optužbi podnesenih protiv dotičnih pojedinaca.”

C. Obavljanje odvjetničke djelatnosti

56. U Preporuci Rec(2000)21 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o slobodi obavljanja odvjetničke djelatnosti (donesenoj 25. listopada 2000.) navedeno je kako slijedi.

„... U želji da promiču slobodu obavljanja odvjetničke djelatnosti s ciljem jačanja vladavine prava, u kojoj sudjeluju odvjetnici, posebice u ulozi obrane osobnih sloboda;

Svjesni potrebe za pravednim sustavom djelovanja pravosuđa koji jamči neovisnost odvjetnika u izvršavanju njihovih profesionalnih dužnosti bez ikakvih neprimjerenih ograničenja, utjecaja, poticaja, pritiska, prijetnji ili miješanja, izravnih ili neizravnih, od bilo koje strane ili iz bilo kojeg razloga;

...

Načelo I. – Opća načela o slobodi obavljanja odvjetničke djelatnosti

1. Trebalo bi poduzeti sve potrebne mjere za poštovanje, zaštitu i promicanje slobode obavljanja odvjetničke djelatnosti bez diskriminacije i neprimjerenog miješanja vlasti ili javnosti, osobito u svjetlu mjerodavnih odredbi Europske konvencije o ljudskim pravima. ...”

57. U Osnovnim načelima o ulozi odvjetnika (donesenima na Osmome kongresu Ujedinjenih naroda o sprječavanju kriminala i postupanju s prekršiteljima zakona, održanom u Havani, u Kubi, od 27. kolovoza do 7. rujna 1990.) navedeno je, konkretno:

„16. Vlade će osigurati da odvjetnici: (a) mogu obavljati sve svoje profesionalne dužnosti bez zastrašivanja, ometanja, uznemiravanja ili neprimjerenog miješanja; (b) mogu slobodno putovati i savjetovati se sa svojim strankama unutar vlastite zemlje i u inozemstvu; i (c) neće trpjeti niti će im prijetiti kazneni progon ili upravne, ekonomske ili druge sankcije za bilo koju radnju poduzetu u skladu s priznatim profesionalnim dužnostima, standardima i etikom.

...

22. Vlade će priznati i poštovati povjerljivost svake komunikacije i savjetovanja između odvjetnika i njihovih stranki u sklopu njihova profesionalnog odnosa.”

58. Vijeće odvjetničkih komora Europe (CCBE) usvojilo je dva osnivačka teksta: Kodeks ponašanja za europske odvjetnike od 28. listopada 1988., koji je bio predmet niza izmjena i dopuna, i Povelju o temeljnim načelima europske odvjetničke djelatnosti, koja je donesena 24. studenoga 2006. Povelja, koja nije zamišljena kao kodeks ponašanja, sadrži popis deset temeljnih načela zajedničkih nacionalnim i međunarodnim pravilima kojima se uređuje odvjetnička djelatnost.

- „(a) neovisnost odvjetnika i sloboda odvjetnika da brani svoju stranku
- (b) pravo i dužnost odvjetnika da poslove stranki čuva kao tajne i da poštuje poslovnu tajnu
- (c) izbjegavanje sukoba interesa, bilo između različitih stranki bilo između stranke i odvjetnika
- (d) dostojanstvo i čast odvjetničke djelatnosti te poštenje i dobar ugled pojedinog odvjetnika
- (e) odanost stranci
- (f) pošteno postupanje prema strankama u pogledu nagrada
- (g) profesionalna sposobnost odvjetnika
- (h) poštovanje prema profesionalnim kolegama
- (i) poštovanje vladavine prava i poštenog djelovanja pravosudnog sustava
- (j) samoreguliranje odvjetničke djelatnosti.”

59. Na kraju, postoji praktični vodič za međunarodna načela o neovisnosti i odgovornosti sudaca, odvjetnika i tužitelja, koji je izradila Međunarodna komisija pravnika (prvotno 2004., a najnovija verzija izdana je 22. srpnja 2009.), koji sadrži brojne značajne i relevantne međunarodne dokumente.

D. Odnosi između sudaca i odvjetnika

60. Mjerodavni odlomci Mišljenja br. (2013) 16 o odnosima između sudaca i odvjetnika, koje je Savjetodavno vijeće europskih sudaca (CCJE) donijelo 13. – 15. studenoga 2013., glase kako slijedi.

„6. U okviru svoje profesionalne obveze da brane prava i interese svojih stranki, odvjetnici moraju imati i ključnu ulogu u poštenom djelovanju pravosudnog sustava. U stavku 6. Komentara uz Povelju CCBE-a o temeljnim načelima europske odvjetničke djelatnosti uloga odvjetnika definirana je kako slijedi: *Uloga je odvjetnika, neovisno o tome zastupa li pojedinca, tvrtku ili državu, da bude pouzdan savjetnik i zastupnik stranke, stručnjak kojega poštuju treće strane te neizostavan sudionik u poštenom djelovanju pravosudnog sustava. Utjelovljujući sve te elemente, odvjetnik, koji vjerno služi interesima svoje stranke i štiti prava stranke, ispunjava i funkcije odvjetnika u*

društvu – a to su da osujećuje i sprječava sukobe, da osigura da se sukobi rješavaju u skladu s priznatim načelima građanskog, javnog ili kaznenog prava i uz dužno poštovanje prava i interesa, da podržava razvoj prava i da brani slobodu, pravdu i vladavinu prava.' Kao što je navedeno u stavku 1.1. Kodeksa ponašanja CCBE-a za europske odvjetnike, poštovanje profesionalne funkcije odvjetnika bitan je uvjet za vladavinu prava i demokraciju u društvu. U Osnovnim načelima UN-a o ulozi odvjetnika navedeno je da primjerena zaštita ljudskih prava i temeljnih sloboda na koje sve osobe imaju pravo, bilo da je riječ o ekonomskim, socijalnim i kulturnim, ili građanskim i političkim pravima i slobodama, zahtijeva da sve osobe imaju djelotvoran pristup pravnim uslugama koje osigurava neovisna pravna struka. U načelu 12. propisano je da odvjetnici u svakom trenutku održavaju čast i dostojanstvo svoje struke kao bitni akteri u djelovanju pravosudnog sustava.

7. Suci i odvjetnici moraju biti neovisni u obavljanju svojih dužnosti, a moraju i biti neovisni, i mora se vidjeti da su neovisni, jedni od drugih. Ta neovisnost potvrđuje se statutom i etičkim načelima usvojenima u svakoj struci. CCJE takvu neovisnost smatra ključnom za pravilno funkcioniranje pravosuđa.

CCJE upućuje na Preporuku CM/Rec (2010)12, stavak 7., u kojoj je navedeno da bi neovisnost sudaca trebala biti zajamčena na najvišoj mogućoj zakonskoj razini. Na isti bi način trebalo zajamčiti neovisnost odvjetnika.

...

9. Mogu se razlikovati dva područja odnosa između sudaca i odvjetnika:

– s jedne strane, odnosi između sudaca i odvjetnika koji proizlaze iz postupovnih načela i pravila svake države i koji će izravno utjecati na učinkovitost i kvalitetu sudskog postupka. U zaključcima i preporukama navedenima u Mišljenju br. 11 (2008) o kvaliteti sudskih odluka, CCJE je istaknuo da će standard kvalitete sudskih odluka očito biti rezultat interakcije između brojnih aktera u pravosudnom sustavu

– s druge strane, odnosi koji proizlaze iz profesionalnog ponašanja sudaca i odvjetnika i koji zahtijevaju uzajamno poštovanje uloge svake strane i konstruktivan dijalog između sudaca i odvjetnika.

...

19. I suci i odvjetnici imaju svoj skup etičkih načela. Međutim, nekoliko etičkih načela zajedničko je i sucima i odvjetnicima, npr. poštovanje zakona, poslovna tajna, integritet i dostojanstvo, poštovanje parničnih stranaka, kompetentnost, poštenost i međusobno poštovanje.

20. Etička načela sudaca i odvjetnika trebala bi se odnositi i na odnose između tih dviju struka.

...

Kad je riječ o odvjetnicima, u staccima 4.1., 4.2., 4.3. i 4.4. Kodeksa ponašanja CCBE-a za europske odvjetnike izražena su sljedeća načela: odvjetnik koji se pojavljuje ili sudjeluje u predmetu pred sudom mora se pridržavati pravila ponašanja koja se primjenjuju pred tim sudom. Odvjetnik uvijek mora voditi računa o poštenom vođenju postupka. Odvjetnik, uz dužno poštovanje i uljudnost prema sudu, brani interese svoje stranke časno i neustrašivo bez obzira na vlastite interese ili bilo kakve posljedice za sebe ili za bilo koju drugu osobu. Odvjetnik nikada sudu ne smije svjesno dati lažne ili obmanjujuće informacije.

21. CCJE smatra da bi se odnosi između sudaca i odvjetnika trebali temeljiti na uzajamnom razumijevanju njihovih uloga, na međusobnom poštovanju i na neovisnosti jednih u odnosu na druge.

CCJE u skladu s tim smatra potrebnim razviti dijalog i razmjene između sudaca i odvjetnika na razini nacionalnih i europskih institucija o pitanju njihovih međusobnih odnosa. U obzir bi trebalo uzeti etička načela i sudaca i odvjetnika. U tom pogledu CCJE potiče utvrđivanje zajedničkih etičkih načela, kao što su obveza neovisnosti, dužnost održavanja vladavine prava u svakom trenutku, suradnja kako bi se osiguralo pošteno i brzo vođenje postupka i stalno stručno usavršavanje. Stručne udruge i neovisna upravljačka tijela i sudaca i odvjetnika trebala bi biti odgovorna za taj proces.

...

24. U odnosima između sudaca i odvjetnika uvijek bi trebalo sačuvati nepristranost suda i dojam nepristranosti. Suci i odvjetnici trebali bi biti toga potpuno svjesni, a odgovarajuća postupovna i etička pravila trebala bi štiti tu nepristranost.

25. I suci i odvjetnici uživaju slobodu izražavanja na temelju članka 10. Konvencije.

Međutim, suci su dužni čuvati povjerljivost sudskog vijećanja i svoju nepristranost, što, *inter alia*, podrazumijeva da se moraju suzdržati od komentiranja postupka, kao i rada odvjetnika.

I sloboda izražavanja odvjetnika ima granice, kako bi se održali, kako je predviđeno člankom 10. stavkom 2. Konvencije, autoritet i nepristranost pravosuđa. Poštovanje prema profesionalnim kolegama, poštovanje vladavine prava i pošteno djelovanje pravosudnog sustava (načela (h) i (i) Povelje CCBE-a o temeljnim načelima europske odvjetničke djelatnosti) zahtijevaju suzdržavanje od uvredljivog kritiziranja kolega, pojedinačnih sudaca i sudskih postupaka i odluka.”

E. Dekriminalizacija klevete

61. U Preporuci 1814 (2007) Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, „Prema dekriminalizaciji klevete”, navedeno je, *inter alia*, kako slijedi.

„1. Parlamentarna skupština, upućujući na svoju Rezoluciju 1577 (2007) naslovljenu 'Prema dekriminalizaciji klevete', poziva Odbor ministara da sve države članice pozove da revidiraju svoje zakone o kleveti i, prema potrebi, donesu izmjene i dopune kako bi ih uskladili sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava, s ciljem uklanjanja svakog rizika od zlouporabe ili neopravdanih progona,

2. Skupština poziva Odbor ministara da zaduži nadležni međuvladin odbor, Upravni odbor za medije i nove komunikacijske usluge (CDMC), da pripremi, nakon opsežnog rada na ovom pitanju i u svjetlu sudske prakse Suda, nacrt preporuke državama članicama u kojoj se utvrđuju detaljna pravila o kleveti s ciljem iskorjenjivanja zlouporabe kaznenog postupka.

...”

62. Odgovor Odbora ministara, donesen na 1029. sastanku zamjenika ministara (11. lipnja 2008.), glasi kako slijedi.

„1. Odbor ministara vrlo je pažljivo proučio Preporuku 1814 (2007) Parlamentarne skupštine naslovljenu 'Prema dekriminalizaciji klevete'. Preporuku je prenio vladama država članica, kao i Upravnom odboru za medije i nove komunikacijske usluge (CDMC), Europskom odboru za probleme kriminala (CDPC), Upravnom odboru za

ljudska prava (CDDH) i povjereniku Vijeća Europe za ljudska prava, radi informiranja i mogućih komentara. Primljeni komentari navedeni su u prilogu.

2. Odlukom od 24. studenoga 2004. Odbor ministara zadužio je Upravni odbor za masovne medije (CDMM), koji je naknadno postao Upravni odbor za medije i nove komunikacijske usluge (CDMC), da, *inter alia*, razmotri 'usklađivanje zakona o kleveti s relevantnom sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava, uključujući pitanje dekriminalizacije klevete'. Primio je na znanje odgovor primljen u rujnu 2006. i činjenicu da CDMC smatra poželjnim da države članice primijene proaktivan pristup u pogledu klevete ispitivanjem, čak i u nedostatku presuda Europskog suda za ljudska prava koje se odnose izravno na njih, domaćeg zakonodavstva u odnosu na standarde koje je razvio Sud i, prema potrebi, usklađivanjem kaznenog, upravnog i građanskog zakonodavstva s tim standardima. U gore navedenom dokumentu CDMC je smatrao i da bi trebalo poduzeti korake kako bi se osiguralo da primjena zakona o kleveti u praksi bude u potpunosti u skladu s tim standardima.

3. Odbor ministara podržava to stajalište, kao i poziv Parlamentarne skupštine državama članicama da poduzmu takve mjere, s ciljem uklanjanja svakog rizika od zlouporabe ili neopravdanih progona.

4. Imajući na umu ulogu Europskog suda za ljudska prava u razvijanju općih načela o kleveti kroz njegovu sudsku praksu i njegovu ovlast da odlučuje o tvrdnjama o povredama članka 10. u konkretnim predmetima, Odbor ministara ne smatra uputnim u ovom trenutku razvijati zasebna detaljna pravila o kleveti za države članice.

5. Konačno, Odbor ministara smatra da trenutačno nema potrebe revidirati svoju Preporuku br. R (97) 20 o govoru mržnje ili izraditi smjernice o toj temi. Umjesto toga, države članice mogle bi uložiti više napora kako bi preporuci dale veću vidljivost i kako bi ju bolje iskoristile.”

F. Presuda Međunarodnog suda pravde (ICJ) od 4. lipnja 2008. u predmetu *Džibuti protiv Francuske*

63. U svojoj presudi od 4. lipnja 2008. u predmetu o *Određenim pitanjima o uzajamnoj sudskoj pomoći u kaznenim stvarima (Džibuti protiv Francuske)* ICJ je napomenuo da nije njegova zadaća utvrditi činjenice i odgovornosti u predmetu Borrel i, osobito, okolnosti u kojima je Bernard Borrel preminuo, ali je naveo i da je spor između dviju država proizašao iz tog predmeta, kao rezultat pokretanja niza sudskih postupaka, u Francuskoj i Džibutiju, i pribjegavanja mehanizmima bilateralnih ugovora za uzajamnu pomoć između stranaka. ICJ je primijetio konkretno da, iako je predmet spora u zahtjevu Džibutija opisan kao ustup od strane francuskih vlasti spisa predmeta Borrel Džibutiju, zahtjev sagledan u cjelini ima širi opseg, koji uključuje sudske pozive poslani džibutijskom predsjedniku i sudske pozive poslani još dvojici džibutijskih službenika, zajedno s nalogima za uhićenje koji su naknadno izdani protiv potonjih.

64. ICJ je utvrdio, konkretno, da je odluka francuskog istražnog suca da odbije zahtjev za uzajamnu pomoć bila opravdana činjenicom da se ustup spisa predmeta Borrel smatra „suprotnim bitnim interesima Francuske” jer spis sadržava deklasificirane „povjerljive” dokumente, kao i informacije i

iskaze svjedoka u vezi s drugim predmetom koji je u tijeku. Zauzeo je stajalište da ti razlozi spadaju u područje primjene članka 2. (c) Konvencije o uzajamnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, kojim je zamoljenoj državi dopušteno odbiti izvršiti zamolnice ako smatra da bi takva pomoć vjerojatno dovela do narušavanja suvereniteta, sigurnosti, *javnog poretka* ili drugih bitnih interesa te zemlje. ICJ je nadalje odlučio da neće naložiti ustup spisa Borrel bez određenih stranica koje bi se uklonile, kako je Džibuti podredno zatražio. Međutim, presudio je da Francuska nije ispunila svoju obvezu da navede razloge za svoje odbijanje da izvrši zamolnicu, a odbacio je druge tvrdnje Džibutija o sudskim pozivima upućenima predsjedniku i dvoje drugih viših džibutijskih službenika.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

65. Podnositelj zahtjeva tvrdio je, pred Kasacijskim sudom, da njegov slučaj nije pošteno ispitao nepristrani sud, s obzirom na prisutnost u vijeću suca koji je prethodno javno izrazio podršku jednoj od građanskih stranaka, sutkinji M. Pozvao se na članak 6. stavak 1. Konvencije, čiji mjerodavni dio glasi kako slijedi:

„...u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično ... ispita njegov slučaj.”

A. Presuda vijeća

66. Nakon što je primijetilo da podnositelj zahtjeva nije bio u mogućnosti zatražiti izuzeće suca jer prije ročišta nije bio obaviješten o promjeni sastava vijeća koje je trebalo ispitati njegovu reviziju i da se postupak uglavnom vodio pisanim putem, vijeće je prigovor ispitalo u pogledu objektivne nepristranosti. Primijetilo je da je sudac J.M., jedan od sudaca koji je zasjedao u vijeću Kaznenog odjela Kasacijskog suda koje je odlučivalo o žalbi sutkinje M. i podnositelja zahtjeva koja je proizlazila iz spora između njih, devet godina ranije javno izrazio svoju podršku i povjerenje sutkinji M. u vezi s drugim predmetom u kojem je ona bila istražna sutkinja i u kojem je podnositelj zastupao građansku stranku. S obzirom na činjenice, postojao je jasan sukob između podnositelja i sutkinje M., i u predmetu u odnosu na koji ju je sudac J.M. podržao i u predmetu u kojem je J.M. sudio kao sudac Kasacijskog suda. Nadalje, J.M. je podršku iskazao u službenom i prilično općenitom kontekstu, na glavnoj skupštini sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu. Vijeće je utvrdilo da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. jer su postojale ozbiljne sumnje u nepristranost Kasacijskog suda, a bojazni

podnositelja zahtjeva u vezi s tim mogle su se smatrati objektivno opravdanima.

B. Tvrdnje stranaka pred Velikim vijećem

1. Podnositelj zahtjeva

67. Podnositelj zahtjeva priznao je da nije utvrđeno da je sudac J.M. pokazao bilo kakve osobne predrasude u odnosu na njega, no tvrdio je da je, bez obzira na njegovo osobno ponašanje, sama njegova prisutnost u vijeću stvorila situaciju koja je njegove bojazni učinila objektivno opravdanima i legitimnima. Prema njegovoj tvrdnji, činjenica da je J.M. zasjedao u vijeću Kaznenog odjela Kasacijskog suda sama po sebi bila je dovoljna da pokaže da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije. Sudac J.M. u prošlosti je izrazio podršku sutkinji M., kada je potonja vodila sudsku istragu u predmetu „Scijentologija”, kao odgovor na kritiziranje njezina profesionalnog ponašanja od strane građanskih stranaka, među čijim je punomoćnicima bio i podnositelj, i od strane javnog tužitelja. Podnositelj zahtjeva istaknuo je da je sutkinja M. u konačnici bila izuzeta iz predmeta na njegov zahtjev i da je 5. siječnja 2000. francuska država proglašena odgovornom za propuste u javnom pravosudnom sustavu.

68. Tvrdio je da nije bio u mogućnosti tražiti izuzeće suca J.M. jer nije znao, niti je razumno mogao znati, da će taj sudac zasjedati u njegovu predmetu: u izvješću suca izvjestitelja, elektroničkoj evidenciji tijekom rada u predmetu na internetskim stranicama i obavijesti odvjetnicima bile su dane iste informacije, odnosno da će Kazneni odjel zasjedati u užem sastavu vijeća. Uži sastav vijeća čine predsjednik odjela, viši sudac (*doyen*) i sudac izvjestitelj, a budući da sudac J.M. nije obavljao nijednu od tih dužnosti, nije se moglo očekivati da će zasjedati u predmetu.

69. Po pitanju osnovanosti podnositelj zahtjeva nije tvrdio da je sudac J.M. pokazao bilo kakve osobne predrasude u odnosu na njega i nije dovodio u pitanje pravo tog suca na slobodu izražavanja. Prigovorio je samo sudjelovanju suca J.M. u vijeću, koje je, prema njegovu mišljenju, njegove bojazni o nedostatku nepristranosti učinilo objektivno opravdanima i legitimnima. S obzirom na podršku koju je J.M. izrazio u korist sutkinje M. u kontekstu drugog istaknutog predmeta u koji su bili uključeni isti sudionici, postojala je ozbiljna sumnja u nepristranost Kaznenog odjela i njegove bojazni u vezi s tim mogle su se smatrati objektivno opravdanima.

2. Vlada

70. Vlada je primijetila da nema govora ni o kakvom nedostatku subjektivne nepristranosti suca J.M. i da je stoga potrebno utvrditi jesu li okolnosti predmeta takve da izazivaju ozbiljne sumnje u pogledu objektivne nepristranosti Kasacijskog suda. Upućujući na učinak izjave koju je u srpnju

2000. dao sudac J.M., koji je u to vrijeme dužnost obnašao na *Tribunal de grande instance* u Parizu, istaknula je da se izjava, dana mnogo godina prije rasprave Kaznenog odjela, odnosi na drukčiji predmet od ovog i da upotrijebljeni izrazi odražavaju osobni stav koji se odnosi samo na uvjete u kojima se saznalo za stegovni postupak protiv kolegice sutkinje. Vlada je zaključila da te primjedbe, koje su bile ograničenog opsega i iznesene prije mnogo vremena, nisu dostatne da se utvrdi da J.M. u svojstvu suca Kasacijskog suda nije bio objektivno nepristran.

71. Vlada je nadalje navela da su revizije izvanredna pravna sredstva i da je nadzor od strane Kasacijskog suda ograničen na poštovanje zakona. Štoviše, predmet je razmatralo prošireno vijeće Kaznenog odjela, koje se sastoji od deset sudaca.

72. U skladu s tim, Vlada je tvrdila da nije došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

C. Ocjena suda

1. Opća načela

73. Sud ponavlja da nepristranost u pravilu označava nepostojanje predrasuda ili pristranosti te se postojanje ili nepostojanje nepristranosti može ispitati na različite načine. Prema ustaljenoj praksi Suda, postojanje nepristranosti u smislu članka 6. stavka 1. mora biti utvrđeno prema subjektivnom testu, pri čemu se mora uzeti u obzir osobno uvjerenje i ponašanje konkretnog suca, to jest, to je li sudac imao neke osobne predrasude ili pristranosti u tom predmetu; te isto tako prema objektivnom testu, to jest, treba utvrditi je li sam sud, i, između drugih vidova, njegov sastav, nudio dovoljno jamstava kako bi se isključila svaka legitimna sumnja u pogledu njegove nepristranosti (vidi, primjerice, *Kyprianou protiv Cipra* [VV], br. 73797/01, stavak 118., ECHR 2005-XIII, i *Micallef protiv Malte* [VV], br. 17056/06, stavak 93., ECHR 2009).

74. Kad je riječ o subjektivnom testu, u sudskoj praksi Suda utvrđeno je načelo da se mora pretpostaviti da sud nema osobnih predrasuda ili pristranosti (vidi gore navedene predmete *Kyprianou*, stavak 119., i *Micallef*, stavak 94.). Osobna nepristranost suca mora se pretpostaviti dok se ne dokaže suprotno (vidi *Hauschildt protiv Danske*, 24. svibnja 1989., stavak 47., Serija A br. 154). Kad je riječ o vrsti potrebnih dokaza, Sud je, primjerice, nastojao utvrditi je li sudac pokazao neprijateljstvo ili animozitet iz osobnih razloga (vidi *De Cubber protiv Belgije*, 26. listopada 1984., stavak 25., Serija A br. 86).

75. U najvećem broju predmeta u kojima se otvara pitanje nepristranosti Sud je bio usredotočen na objektivni test (vidi gore navedeni predmet *Micallef*, stavak 95.). Međutim, ne postoji čvrsta podjela između subjektivne i objektivne nepristranosti jer ponašanje suca ne samo da može potaknuti

objektivne bojazni u pogledu nepristranosti s gledišta vanjskoga promatrača (objektivni test) nego se može postaviti i pitanje njegova ili njezina osobnog uvjerenja (subjektivni test) (vidi gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 119.). Stoga, u nekim predmetima u kojima može biti teško pribaviti dokaze kojima bi se opovrgnula pretpostavka subjektivne nepristranosti suca, zahtjev objektivne nepristranosti pruža dodatno važno jamstvo (vidi *Pullar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 10. lipnja 1996., stavak 32., *Izvešća o presudama i odlukama 1996-III*).

76. Kad je riječ o objektivnom testu, mora se utvrditi postoje li, sasvim odvojeno od ponašanja suca, provjerljive činjenice koje mogu izazvati sumnje u pogledu njegove nepristranosti. To podrazumijeva da je, pri odlučivanju o tome postoji li u nekom predmetu legitiman razlog za bojazan da neki sudac pojedinac ili neko tijelo sastavljeno od sudaca nisu nepristrani, stav dotične osobe važan, ali ne i odlučujuć. Ono što jest odlučujuće je pitanje može li se ta bojazan smatrati objektivno opravdanom (vidi gore navedeni predmet *Micallef*, stavak 96.).

77. Objektivni test uglavnom se odnosi na hijerarhijske i druge veze između sudaca i drugih sudionika u postupku (ibid., stavak 97.). Stoga se u svakom pojedinom predmetu treba odlučiti je li veza o kojoj je riječ takve prirode i stupnja da ukazuje na nedostatak nepristranosti suda (vidi gore navedeni predmet *Pullar*, stavak 38.).

78. U tom smislu čak i vanjski dojam može biti od određene važnosti ili, drugim riječima, „ne samo da se pravda mora izvršavati, mora se i vidjeti da se ona izvršava” (vidi gore navedeni predmet *De Cubber*, stavak 26.). Tu je u pitanju povjerenje javnosti u sudove. Prema tome, svaki sudac kod kojeg postoji legitimni razlog za strah od pristranosti mora se izuzeti (vidi *Castillo Algar protiv Španjolske*, 28. listopada 1998., stavak 45., *Izvešća 1998-VIII*, i gore navedeni predmet *Micallef*, stavak 98.).

2. Primjena navedenih načela na ovaj predmet

79. U ovom predmetu, bojazan od nedostatka nepristranosti proizlazila je iz činjenice da je sudac J.M., koji je zasjedao u vijeću Kasacijskog suda koje je donijelo presudu od 10. prosinca 2009., izrazio podršku sutkinji M. devet godina ranije, u kontekstu stegovnog postupka koji je protiv nje bio pokrenut zbog njezina postupanja u predmetu „Sciјentologija”. Govoreći kao sudac i kolega na istom sudu, tijekom opće skupštine sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu 4. srpnja 2000., na kojoj je naknadno glasovao za prijedlog pružanja podrške sutkinji M., J.M. je izjavio: „Nije nam zabranjeno, kao prvostupanjskim sucima, reći da smo uz sutkinju [M.]. Nije zabranjeno reći da sutkinja [M.] ima našu podršku i povjerenje.” (vidi stavke 27. – 28. ove presude).

80. Veliko vijeće na početku primjećuje da je podnositelj zahtjeva u svojem očitovanju priznao da nije utvrđeno da je sudac J.M. pokazao bilo kakve osobne predrasude u odnosu na njega. Tvrdio je samo da je, bez obzira

na osobno ponašanje J.M.-a, sama njegova prisutnost u vijeću stvorila situaciju koja je njegove bojazni učinila objektivno opravdanima i legitimnima (vidi stavak 67. ove presude).

81. Prema mišljenju Suda, predmet se stoga mora ispitati s gledišta testa objektivne nepristranosti te se, točnije, mora razmotriti pitanje mogu li se sumnje podnositelja zahtjeva, koje proizlaze iz konkretne situacije, smatrati objektivno opravdanima u okolnostima predmeta.

82. Prema tome, Sud prvo zauzima stav da su izrazi koje je sudac J.M. upotrijebio izražavajući podršku svojoj kolegici sutkinji, sutkinji M., koja je upravo bila odgovorna za pokretanje kaznenog postupka protiv podnositelja zahtjeva u predmetu o kojem je sada riječ, mogli izazvati sumnje kod okrivljenika u nepristranost „suda” koji je ispitivao njegov slučaj.

83. Doduše, Vlada je u svojem očitovanju, među ostalim, tvrdila da primjedbe J.M.-a nisu dovoljne da se utvrdi nedostatak objektivne nepristranosti s njegove strane jer su bile iznesene davno prije, a upotrijebljene riječi odražavaju osobni stav koji se odnosi samo na uvjete u kojima su dane informacije o pokretanju stegovnog postupka protiv kolegice s istog suda.

84. Međutim, Sud smatra da se ne može zanemariti vrlo jedinstven kontekst predmeta. Prvo ističe da se predmet odnosi na odvjetnika i sutkinju, koji su te dužnosti obavljali u odnosu na dvije sudske istrage u vrlo istaknutim predmetima: u predmetu Borrel, u kontekstu kojeg su bile iznesene sporne primjedbe podnositelja zahtjeva, i predmet „Scijentologija”, koji je doveo do primjedbi J.M.-a. Nadalje primjećuje, kao i vijeće, da je sutkinja M. već vodila istragu u predmetu Borrel, koji su mediji opsežno pratili i koji je imao značajne političke posljedice, kada joj je J.M. javno izrazio podršku u kontekstu predmeta „Scijentologija” (vidi i stavak 29. ove presude). Kao što je vijeće naglasilo, J.M. je zatim svoje mišljenje izrazio u službenom okruženju, na glavnoj skupštini sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu.

85. Sud nadalje primjećuje da je podnositelj zahtjeva, koji je u oba predmeta bio odvjetnik građanskih stranaka koje su kritizirale rad sutkinje M., naknadno osuđen na temelju kaznene prijave te sutkinje: prema tome, profesionalni sukob poprimio je izgled osobnog sukoba jer je sutkinja M. podnijela zahtjev domaćim sudovima tražeći naknadu štete uzrokovane kaznenim djelom za čije je počinjenje optužila podnositelja.

86. Sud nadalje naglašava, u tom pogledu, da je Žalbeni sud kojemu je predmet vraćen u presudi izričito utvrdio vezu između podnositeljevih primjedbi u postupku o kojemu je riječ i predmeta „Scijentologija” i zaključio da to, kod podnositelja, ukazuje na „obračunavanje *ex post facto*” i njegov osobni animozitet prema sutkinji M., „s kojom je bio u sukobu u raznim predmetima” (vidi stavak 50. ove presude).

87. Upravo je protiv te presude Žalbenog suda podnositelj zahtjeva podnio reviziju i nju je ispitalo vijeće Kaznenog odjela Kasacijskog suda u

kojem je zasjedao sudac J.M. Sud se ne slaže s tvrdnjom Vlade da ta situacija ne stvara nikakve poteškoće jer je revizija izvanredno pravno sredstvo, a preispitivanje od strane Kasacijskog suda ograničeno je isključivo na poštovanje zakona.

88. Sud je u svojoj sudskoj praksi naglasio ključnu ulogu kasacijskog postupka, koji predstavlja posebnu fazu kaznenog postupka s mogućim odlučujućim posljedicama za optuženika, kao u ovom predmetu, jer da je predmet bio poništen, mogao je biti vraćen drugom žalbenom sudu na ponovno ispitivanje činjenica i prava. Kao što je Sud u brojnim navratima naveo, članak 6. stavak 1. ne prisiljava države ugovornice da osnuju žalbene ili kasacijske sudove, ali država koja ipak osnuje takve sudove dužna je osigurati da osobe koje podliježu zakonu pred tim sudovima uživaju temeljna jamstva sadržana u članku 6. (vidi, među drugim izvorima prava, *Delcourt protiv Belgije*, 17. siječnja 1970., stavak 25., Serija A br. 11; *Omar protiv Francuske*, 29. srpnja 1998., stavak 41., *Izješća* 1998-V; *Guérin protiv Francuske*, 29. srpnja 1998., stavak 44., *Izješća* 1998-V; i *Louis protiv Francuske*, br. 44301/02, stavak 27., 14 studenoga 2006.), a to nedvojbeno uključuje i zahtjev da sud mora biti nepristran.

89. Konačno, Sud smatra da tvrdnja Vlade da je J.M. zasjedao u proširenom vijeću u sastavu deset sudaca nije odlučujuća za pitanje objektivne nepristranosti na temelju članka 6. stavka 1. Konvencije. S obzirom na tajnost vijećanja, nemoguće je utvrditi stvaran utjecaj J.M.-a u tom slučaju. Stoga je, u tako opisanom kontekstu (vidi stavke 84. – 86. ove presude), nepristranost tog suda mogla biti podložna stvarnoj sumnji.

90. Nadalje, podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten niti je imao razloga vjerovati da će sudac J.M. zasjedati u vijeću. Sud primjećuje da je podnositelj, nasuprot tome, bio obaviješten da će predmet ispitati uži sastav vijeća Kaznenog odjela Kasacijskog suda, što potvrđuju izvješće suca izvjestitelja, elektronički zapis tijeka rada Kasacijskog suda u predmetu na internetskim stranicama i tri obavijesti strankama, među ostalim dvije koje su dostavljene nakon datuma ročišta (vidi stavak 52. ove presude). Podnositelj zahtjeva stoga nije imao priliku osporiti sudjelovanje J.M. ni dostaviti bilo kakve podneske o pitanju nepristranosti u tom pogledu.

91. Uzimajući u obzir prethodno navedeno, Sud utvrđuje da su se u ovom predmetu bojazni podnositelja zahtjeva mogle smatrati objektivno opravdanima.

92. Sud stoga zaključuje da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 10. KONVENCIJE

93. Podnositelj zahtjeva naveo je da je njegova kaznena osuda predstavljala povredu njegova prava na slobodu izražavanja kako je predviđeno člankom 10. Konvencije, koji glasi kako slijedi:

„1. Svatko ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvaća slobodu mišljenja i slobodu primanja i širenja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da podvrgnu režimu dozvola ustanove koje obavljaju djelatnosti radija ili televizije te kinematografsku djelatnost.

2. Kako ostvarivanje tih sloboda obuhvaća dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom, koji su u demokratskom društvu nužni radi interesa državne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti ili javnog reda i mira, radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala, radi zaštite ugleda ili prava drugih, radi sprječavanja odavanja povjerljivih informacija ili radi očuvanja autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti.”

A. Presuda vijeća

94. Vijeće je utvrdilo da nije došlo do povrede članka 10. Konvencije. Napomenulo je da se podnositelj zahtjeva nije ograničio na činjenične izjave o postupku koji je bio u tijeku, već je uključio i vrijednosne sudove koji su dovodili u sumnju nepristranost i poštenost jedne sutkinje.

95. Nakon što je primijetilo da dotična istražna sutkinja više ne vodi predmet, vijeće je zauzelo stav, kao prvo, da je podnositelj zahtjeva trebao pričekati ishod svojeg zahtjeva upućenog prethodnog dana ministrici pravosuđa kojim je zatražio provođenje istrage od strane Glavnog inspektorata pravosudnih službi zbog navodnih brojnih nedostataka u sudskoj istrazi i, kao drugo, da je podnositelj zahtjeva već uspješno upotrijebio pravno sredstvo kojim bi se ispravilo sve nedostatke u postupku te je sutkinja na koju su se njegove primjedbe odnosile izuzeta iz predmeta. S obzirom na prethodno navedeno i upotrebu izraza koje je vijeće smatralo posebno oštrima, zauzelo je stav da je podnositelj zahtjeva prekoračio granice koje odvjetnici moraju poštovati pri javnom kritiziranju pravosudnog sustava. Dodalo je da je njegov zaključak potkrijepljen ozbiljnošću optužbi iznesenih u članku te da se, također s obzirom na kronologiju događaja, može zaključiti da su primjedbe podnositelja zahtjeva bile potaknute određenim stupnjem osobnog animoziteta prema sutkinji. Kad je riječ o „razmjernosti” sankcije, vijeće je utvrdilo da se novčana kazna u iznosu od 4.000,00 eura, zajedno s iznosom od 7.500,00 eura dosuđenim na ime naknade štete svakom od sudaca, ne čini prekomjernom.

B. Tvrdnje stranaka pred Velikim vijećem

1. Podnositelj zahtjeva

96. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je u sudskoj praksi Suda zajamčena snažna zaštita slobode izražavanja odvjetnika, koji imaju ključnu ulogu u djelovanju pravosudnog sustava i poštovanju vladavine prava, pri čemu svako ograničenje mora biti iznimno. Takva zaštita može se objasniti dvama razlozima: kao prvo, nikakve posebne okolnosti ne mogu opravdati

dodjeljivanje široke slobode procjene državama imajući na umu da se u europskim i međunarodnim tekstovima, naprotiv, štiti odvjetnike u aktivnosti obrane svojih stranki; kao drugo, njihova sloboda izražavanja povezana je s pravom njihovih stranki na pošteno suđenje na temelju članka 6. Konvencije. Nadalje je primijetio da je pravo odvjetnika da daju izjave za medije u sklopu obrane svojih stranki izričito priznato i da, u načelu, na europskoj razini postoji značajna tolerancija prema kritiziranju sudaca od strane odvjetnika, čak i kada su kritike iznesene u javnom i medijskom okružju. Međutim, ustvrdio je da su u presudi vijeća naglašene određene značajne nesigurnosti i nepredvidljivosti u sudskoj praksi koje utječu na ostvarivanje te slobode, osobito izvan sudnice. Nadao se da će njegov predmet omogućiti Velikom vijeću da razjasni tumačenje Konvencije o tom pitanju i osigura zaštitu govora odvjetnika.

97. S tim u vezi predložio je formalan pristup slobodi izražavanja odvjetnika, koji se temelji na obrani i interesima njihovih stranaka, kako bi se osigurala posebna zaštita u tom kontekstu u smislu članka 10. Konvencije. Takav bi pristup za posljedicu imao i otklanjanje nejasnoća oko statusa odvjetnika, koji sudjeluju u pravilnom radu pravosudnog sustava, ali, s druge strane, ne moraju zauzeti pomirljiv stav u odnosu na taj sustav i njegove članove, jer je njihova glavna uloga braniti svoje stranke. Budući da su ključni svjedoci u postupku, odvjetnici bi trebali imati funkcionalnu zaštitu koja nije ograničena na sudnicu i koja je što je moguće šira kako bi djelotvorno pridonijeli obrani svojih stranki i informiranju javnosti. Takav funkcionalni pristup omogućio bi i da se poduzimaju djelotvorne mjere kao odgovor na sve ispade i zlouporabe koje počine odvjetnici kršeći profesionalnu etiku te da se očuva potrebna zaštita sudaca od neozbiljnih optužbi. Svaka zlouporaba glavne svrhe pojačane zaštite slobode izražavanja odvjetnika, odnosno poštovanja prava obrane, mogla bi stoga dovesti do izricanja sankcija.

98. U ovom predmetu podnositelj zahtjeva primijetio je da se njegova osuda može smatrati miješanjem u ostvarivanje njegova prava na slobodu izražavanja. Nije osporavao činjenicu da je ono propisano zakonom, i to člancima 23., 29. i 31. zakona od 29. srpnja 1881.

99. Iako nije porekao ni da je težilo legitimnom cilju zaštite ugleda ili prava drugih, smatrao je da bi zamisao da se kaznenim postupkom protiv njega nastoji „očuvati autoritet i nepristranost sudbene vlasti” trebalo ozbiljno dovesti u pitanje jer su sporne primjedbe, naprotiv, imale za cilj ojačati, a ne potkopati, taj autoritet. Podnositelj zahtjeva nadalje je tvrdio da je vijeće pogrešno izjednačilo, s jedne strane, slobodu izražavanja odvjetnika i pravo javnosti da bude obaviještena o pitanjima od općeg interesa i, s druge strane, dostojanstvo pravne struke i dobar ugled sudaca; dok su prva prava zajamčena člankom 10. Konvencije, potonja su samo interesi koji mogu opravdati ograničenje, koje mora biti iznimno.

100. Kad je riječ o miješanju i tome je li ono bilo nužno u demokratskom društvu, podnositelj zahtjeva zauzeo je stav da ono nije odgovaralo nijednoj prijeko društvenoj potrebi i da nije bilo razmjerno ciljevima kojima je težilo.

101. Tvrdnja da nije bilo prijeko društvene potrebe uglavnom je potkrijepljena kontekstom u kojem su primjedbe iznesene jer je predmet bio opsežno popraćen u medijima, kao što je Sud prethodno primijetio u svojoj presudi u predmetu *July i SARL Libération protiv Francuske* (no. 20893/03, ECHR 2008) i kao što je vijeće potvrdilo u stavku 76. svoje presude. Osim toga, status žrtve, mjesto i okolnosti njezine smrti, diplomatske posljedice predmeta i sumnje da je trenutačni predsjednik Republike Džibuti mogao biti umiješan kao poticatelj, sve pokazuje da se predmet odnosi na pitanje od općeg interesa koje zahtijeva snažnu zaštitu slobode izražavanja. Štoviše, 19. lipnja 2007. javni tužitelj u Parizu objavio je priopćenje za javnost u kojem je naveo da je teorija o samoubojstvu sada odbačena, a prednost je dana teoriji da je smrt žrtve povezana s kaznenim djelom. Ta je izjava dana na zahtjev istražnog suca na temelju članka 11. stavka 3. Zakona o kaznenom postupku (kojim je dopušteno javno objavljivanje pojedinosti predmeta kako bi se izbjeglo širenje nepotpunih ili netočnih informacija ili kako bi se prekinulo narušavanje javnog reda i mira). Predmet je toliko osjetljiv da istragu sada vodi troje istražnih sudaca.

102. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da se može smatrati da primjedbe o nedostacima u pravosudnom sustavu, u kontekstu dužnosti odvjetnika da brani stranku, zaslužuju još snažniju zaštitu. Zanimkao je da je prekoračio granice dopuštene kritike: njegove primjedbe odnosile su se samo na profesionalno postupanje sutkinje M. i suca L.L., koje je bilo tako ključno za građanske stranke; primjedbe su imale dostatnu činjeničnu osnovu koja se temeljila na dvjema dokazanim činjenicama, kao prvo, činjenici da videokaseta o kojoj je riječ nije bila dostavljena novom istražnom sucu s ostatkom spisa i, kao drugo, postojanju rukom napisanog pisma javnog tužitelja Džibutija sutkinji M.; štoviše, postupak koji su protiv podnositelja i njegova kolege g. L. de Caunesa pokrenuli sutkinja M. i sudac L.L. zbog lažnog optuživanja, nakon slanja dopisa odvjetnika ministrici pravosuđa, rezultirao je rješenjem o obustavi, koje je potvrđeno u žalbenom postupku.

103. Kad je riječ o optužbi da je pokazivao osobni animozitet, podnositelj ju je odbacio ističući da bi trebalo uzeti u obzir samo sadržaj i predmet spornih primjedbi, a ne namjere koje mu se mogu pogrešno pripisati. Podnositelj je još naveo da nije odgovoran za upućivanje na stegovni postupak koji je u tijeku protiv sutkinje M. te je primijetio da je, u svakom slučaju, i sudac L.L. podnio kaznenu prijavu, a da nije bilo nikakvih naznaka njegovog osobnog animoziteta i prema tom sucu. Podnositelj je zanimkao i da se u primjedbama objavljenima u novinama *Le Monde* mogu pronaći bilo kakve pogrde i uvrede. Konačno, ustvrdio je da je samo javno branio položaj svoje stranke imajući na umu njezine interese ne izlazeći iz okvira svoje dužnosti obrane. S tim u vezi smatrao je da to nije moglo utjecati na

ministrarska ili pravosudna tijela te je nadalje osporio zamisao da pravno postupanje odvjetnika u ime njegove stranke isključuje bilo kakve primjedbe u medijima kad predmet izaziva zanimanje javnosti. Ustvrdio je da, naprotiv, odvjetnik ima pravo slobodno odlučiti o strategiji obrane u korist svoje stranke.

104. Konačno, podnositelj zahtjeva ustvrdio je da je izrečena sankcija bila osobito nerazmjerna. Kaznena sankcija sastojala se od novčane kazne u iznosu od 4.000,00 eura koja je bila veća od novčane kazne izrečene novinaru i uredniku novina *Le Monde* (3.000,00 eura odnosno 1.500,00 eura). U građanskopravnom dijelu presude, osim iznosa dosuđenih za pokrivanje troškova sutkinje M. i suca L.L., naloženo mu je da, zajedno sa suokrivljenicima, plati iznos od 7.500,00 eura na ime naknade štete svakom od dvoje sudaca. Konačno, naloženo je objavljivanje obavijesti u novinama *Le Monde*, podložno novčanoj kazni u iznosu od 500,00 eura po danu u slučaju odgode. Ustvrdio je da su takve sankcije neopravdane i nerazmjerne i da će neizbježno imati značajan i žaljenja vrijedan obeshrabrujući učinak na sve odvjetnike.

2. Vlada

105. Vlada nije porekla da osuda podnositelja zahtjeva predstavlja miješanje u ostvarivanje njegova prava na slobodu izražavanja. Međutim, smatrala je da je to miješanje propisano zakonom jer ima pravnu osnovu u članku 23. i članku 29. *et seq.* zakona od 29. srpnja 1881. i da je težilo legitimnom cilju. U vezi s tim potonjim pitanjem tvrdila je da se tim miješanjem nastojalo održati autoritet i nepristranost pravosuđa i osigurati zaštitu ugleda ili prava drugih jer su izjave bile usmjerene na suce u izvršavanju njihovih dužnosti i također su narušavale povjerenje građana u pravosuđe.

106. Kad je riječ o tome je li miješanje bilo nužno u demokratskom društvu, Vlada je smatrala da postoji temeljna razlika između odvjetnika i novinara zbog položaja odvjetnika kao službenika u službi pravosuđa (*auxiliaires de justice*). Oni imaju središnji položaj kao posrednici između javnosti i sudova i njihove aktivnosti pridonose osiguravanju toga da se pravda ostvaruje djelotvorno i nepristrano. Mora se uspostaviti ravnoteža između, s jedne strane, legitimnog cilja informiranja javnosti o pitanjima od općeg interesa, među ostalim pitanjima koja se odnose na funkcioniranje pravosudnog sustava, i zahtjeva koji proizlaze iz pravilnog djelovanja pravosudnog sustava te, s druge strane, dostojanstva pravne struke i ugleda pravosuđa.

107. Vlada je primijetila dvije različite situacije u sudskoj praksi Suda o slobodi izražavanja: sudjelovanje odvjetnika u raspravama o pitanjima od općeg interesa koja nisu povezana ni s jednim postupkom u tijeku, kada je sloboda izražavanja osobito široka; i izjave odvjetnika u njihovoj ulozi obrane stranaka kada imaju široku slobodu izražavanja u sudnici. Ta sloboda

izražavanja u obrani stranke u postupku koji je u tijeku ima, međutim, određena ograničenja kako bi se očuvao autoritet pravosuđa, kao što je slučaj kada, primjerice, odvjetnik daje izjave kojima kritizira pravosudni sustav prije nego što uopće iskoristi pravna sredstva koja su mu na raspolaganju za otklanjanje nedostataka o kojima je riječ. Vlada je ustvrdila da su odvjetnici, kao službenici u službi pravosuđa, stoga dužni upotrijebiti pravni postupak za ispravljanje svih navodnih pogrešaka; nasuprot tome, oštre kritike u medijima, kada se umjesto njih mogu upotrijebiti pravna sredstva, nisu opravdane zahtjevima djelotvorne obrane odvjetnikove stranke i dovode u sumnju poštenje pravosudnog sustava.

108. U ovom predmetu Vlada je smatrala da su podnositelju zahtjeva bila na raspolaganju brojna moguća pravna sredstva za djelotvornu obranu njegove stranke i da ih je on doista iskoristio. Svrha njegovih izjava u medijima stoga je mogla biti samo informiranje javnosti o temi od općeg interesa, no budući da je riječ bila o predmetu koji je u tijeku, trebao je govoriti umjereno.

109. Ispitujući sporne primjedbe, Vlada se pozvala na slobodu procjene dodijeljene državama u takvim pitanjima. Sporni članak odnosio se na posebno osjetljiv predmet koji je od samog početka bio opsežno popraćen u medijima. Prema njezinu mišljenju, iz članka u novinama *Le Monde* vidljivo je da su uvredljive primjedbe bile usmjerene, nedvosmisleno, na dvoje sudaca i da su bile formulirane izrazima kojima se dovodi u pitanje njihovu čast. Podnositelj zahtjeva nije se ograničio na opće kritiziranje institucija, već je izrazio pristrana stajališta, bez imalo opreznosti. Prema tvrdnji Vlade, on nije dao činjenične izjave u vezi s funkcioniranjem pravosudnog sustava, već vrijednosne sudove koje dovode u ozbiljnu sumnju integritet istražnih sudaca. Vlada je navela da su domaći sudovi pažljivo ispitali svaku od tih izjava kako bi utvrdili prelaze li one granice prihvatljive kritike. Nadalje je ustvrdila da dokazi koje je dostavio podnositelj zahtjeva nemaju dokaznu vrijednost.

110. Kad je riječ o podnositeljevoj neuspješnoj obrani na temelju načela dobre vjere, koja se temeljila na dužnostima koje su svojstvene njegovoj odgovornosti da brani interese svoje stranke, Vlada je primijetila da su francuski sudovi dobru vjeru ispitali u svjetlu članka 10. Konvencije i četiriju kriterija koja su morala biti istovremeno ispunjena: legitimnosti cilja kojemu se težilo, odsutnosti osobnog animoziteta, ozbiljnosti provedene istrage ili dokaza koje je pribavio autor primjedbi i, konačno, razboritosti iskazane u izražavanju tih primjedbi. Domaći sudovi zauzeli su stav da ti uvjeti nisu bili ispunjeni u ovom predmetu, a primjedbe podnositelja zahtjeva smatrali su obračunavanjem s jednom sutkinjom. Podnositelj zahtjeva nije pogriješio što se izražavao izvan sudnice, nego što je upotrijebio pretjerane primjedbe, a mogao se izraziti tako da ne dovodi u pitanje čast državnih službenika.

111. Vlada je ustvrdila da takvi napadi na suce ne pridonose ni jasnom razumijevanju problema od strane javnosti, jer pravosudno tijelo nije imalo

pravo na odgovor, ni pravilnom vođenju sudskog postupka u kontekstu u kojem je istražna sutkinja koja je bila predmet oštre kritike već bila izuzeta iz predmeta. Prema mišljenju Vlade, nije bila riječ ni o revnoj obrani stranke od strane odvjetnika jer postoje pravna sredstva koja je on mogao iskoristiti da podnese prigovor. Vlada se pozvala na odluku Suda o nedopuštenosti u predmetu *Floquet i Esménard protiv Francuske* ((odl.), br. 29064/08 i 29979/08, 10. siječnja 2012.), koji se odnosio na primjedbe novinara u predmetu Borrel, osobito stoga što u ovom predmetu autor spornih izjava nije novinar, već odvjetnik, i to još u predmetu koji je u tijeku pred domaćim sudovima.

112. Kad je riječ o sankciji izrečenoj podnositelju zahtjeva, Vlada je smatrala da se ona ne može smatrati prekomjernom ni takvom da ima obeshrabrujući učinak na ostvarivanje slobode izražavanja. Stoga je ustvrdila da nije došlo do povrede članka 10. Konvencije.

B. Očitovanja umješača pred Velikim vijećem

1. Očitovanje Vijeća odvjetničkih komora Europe (CCBE)

113. CCBE je primijetio da će presuda Suda u ovom predmetu sasvim sigurno imati značajan utjecaj na uvjete tumačenja i primjene standarda ponašanja nametnutih europskim odvjetnicima, a posebno u pogledu njihove slobode govora i izražavanja u kontekstu ostvarivanja prava obrane. Odvjetnici imaju ključan položaj u djelovanju pravosudnog sustava i potrebno je zaštititi njihov specifičan status. Budući da je kamen temeljac demokratskog društva, sloboda izražavanja ima posebnu značajku u pogledu odvjetnika, koji moraju moći nesmetano obavljati svoju djelatnost; ako se njihov govor cenzurira ili ograniči, neće biti zajamčena stvarna i djelotvorna obrana građana.

114. CCBE se pozvao na sudsku praksu Suda u smislu da će ograničenje slobode izražavanja podrazumijevati povredu članka 10. osim ako ne spada u iznimke navedene u stavku 2. tog članka. Kriteriji ispitivanja odnose se na postojanje miješanja, njegove pravne predvidljivosti, toga je li ono nužno u demokratskom društvu radi zadovoljenja „prijeke društvene potrebe” te posebne okolnosti predmeta. Prema mišljenju CCBE-a, ti kriteriji tim više vrijede kada je riječ o odvjetniku koji brani konvencijska prava.

115. Ograničenja slobode izražavanja prvo moraju biti razumno predvidljiva, uz restriktivnije i preciznije definiranje kriterija koji se odnose na ograničenja koja se mogu primijeniti na slobodu izražavanja odvjetnika. CCBE je primijetio nedosljednosti u ocjeni različitih odjela Suda: u povezanom predmetu (vidi gore navedeni predmet *July i SARL Libération*) Sud je utvrdio povredu članka 10., dok vijeće u ovom predmetu nije utvrdilo povredu. Prema mišljenju CCBE-a, čini se da su takve razlike u ocjeni rezultat različitih pristupa primjedbama odvjetnika: određeni stupanj

imuniteta primjenjuje se na bilo koje stavove, ma koliko oštre, o pravosudnom sustavu ili sudu, dok kritiziranje suca ne uživa takav imunitet. Takvo je razlikovanje iznimno teško primijeniti i ono dovodi do gotovo nesavladivih problema zbog međuovisnosti općeg i osobnog u vođenju postupka, kao i činjenice da se u inkvizitornom sustavu sudačka dužnost ne može odvojiti od same institucije.

116. Budući da se ovaj predmet odnosi na slobodu izražavanja izvan sudnice, pri ograničenju se mora uzeti u obzir i činjenicu da u osjetljivim i istaknutim predmetima, a osobito u predmetima u kojima su u pitanju državni interesi, odvjetnici često nemaju drugog izbora nego javno govoriti kako bi izrazili zabrinutost u vezi s ometanjem pravilnog vođenja postupka. U takvim slučajevima odvjetnici bi trebali imati istu slobodu govora i izražavanja kao i novinari. Ograničavanje njihove slobode izražavanja, osobito kada je postupak dio inkvizitornog sustava kao u Francuskoj, spriječilo bi ih da pridonose pravilnom djelovanju pravosudnog sustava i osiguranju povjerenja javnosti u taj sustav.

117. CCBE je primijetio da čim neki predmet privuče medijsku pozornost, a posebice kada su u pitanju državni interesi, prava obrane, u određenim slučajevima, mogu biti djelotvorno zaštićena samo davanjem javne izjave, čak i one koja je nešto snažnija. Pozivajući se na utvrđenja Suda u predmetu *Mor protiv Francuske* (br. 28198/09, stavak 42., 15. prosinca 2011.), zauzeo je stav da bi činjenica da ni nadležno pravosudno tijelo ni stručno stegovno tijelo nije pokrenulo postupak omogućila predvidljiv test u odnosu na nesigurnosti oko bilo kakve neprimjerene radnje nekog suca, čija se služba ne razlikuje od same sudbene vlasti.

2. Zajedničko očitovanje Pariške odvjetničke komore, Nacionalne odvjetničke komore i Konferencije predsjednika francuskih odvjetničkih komora

118. Ti umješači istaknuli su, kao prvo, da se donedavno pitanje slobode govora odvjetnika otvaralo samo u sudnici i da je u kontekstu obrane stranke na raspravi odvjetnik zaštićen imunitetom od pokretanja sudskog postupka protiv njega, imunitetom koji obuhvaća podneske i usmena izlaganja pred sudom, na temelju članka 41. zakona od 29. srpnja 1881. Taj imunitet odnosi se na primjedbe koje se mogu smatrati uvredljivima, klevetničkim ili štetnima.

119. Prema njihovu mišljenju, načelno pitanje u ovom predmetu jest sloboda izražavanja odvjetnika da brani svoju stranku kad se obraća medijima, u slučaju kada predmet privlači određenu razinu pozornosti javnosti. Posljedično pitanje jest kada primjedbe postaju pretjerane, koliko god snažne bile, ako se odnose na protivnika, suca ili kolegu odvjetnika.

120. Svaki odvjetnik, koliko god bio poznat, čuvar je riječi svoje stranke. Kad predmet privuče pozornost javnosti, odgovornost je odvjetnika dalje braniti tu stranku, bilo pokretanjem potrebnog *ad hoc* postupka, bilo

uključivanjem vlastitog mišljenja u medijsku oluju, što je postalo norma. To više nije odvjetnikovo pravo, nego dužnost povezana s njegovim položajem, bez obzira na to je li priča o predmetu izašla u javnost neko vrijeme prije bilo kakve javne rasprave, što je često slučaj, ili poslije.

121. Odvjetnici imaju pravo kritizirati presudu suda i prenijeti bilo koju kritiku koju njihove stranke možda žele uputiti. Primjedbe odvjetnika javnost tada nužno tumači i prima kao pristrane i subjektivne. Usporedba između sučeve dužnosti diskrecije i odvjetnikove slobode govora nije uvjerljiva. Dok će riječ suca biti prihvaćena kao objektivna, riječi odvjetnika shvaćaju se kao izraz prosvjeda jedne stranke u postupku. Stoga nije neobično da je sudac dužan šutjeti, dok primjedbe odvjetnika, za stranku u postupku, ni na koji način neće narušiti neovisnost i autoritet pravosudnog sustava.

122. Umješači su primijetili da su francuski sudovi, iako su uvijek strogo primjenjivali imunitet iz članka 41. Zakona iz 1881. samo na primjedbe dane u sudskom kontekstu, svjesni da odvjetnici moraju reagirati kada njihovi predmeti privuku pozornost medija. Naveli su nedavni primjer iz istaknutog predmeta kad je protiv odvjetnika pokrenut kazneni progon zbog klevete odvjetnika protivne stranke. *Tribunal de grande instance* u Parizu prihvatio je njegovu obranu na temelju načela dobre vjere iako su njegove primjedbe bile osobito pretjerane i temeljile su se samo na njegovu osobnom uvjerenju jer ih je „iznio strastven odvjetnik koji je svu svoju energiju posvetio obrani svoje stranke i koji nije mogao ograničiti svoju slobodu izražavanja isključivo na temelju toga što je o svojem predmetu govorio pred novinarima, a ne obraćajući se sucima” (pravomoćna presuda Sedamnaestog odjela *Tribunal de grande instance* u Parizu od 20. listopada 2010.). Razlikovanje između izražavanja u sudskom i izvansudskom kontekstu stoga je postalo zastarjelo. Riječ odvjetnika zapravo se temelji na dužnosti informiranja; kao i novinari, i odvjetnici su „čuvari demokracije”.

123. Konačno, umješači su tvrdili da postoji obveza razmjernosti u takvim pitanjima i za odvjetnike i za državu. Odvjetnici imaju vrlo tešku ulogu i ta dužnost razmjernosti odražava njihove dužnosti osjetljivosti i umjerenosti, od kojih mogu odstupiti samo ako je to opravdano obranom njihove stranke i napadima ili pritiskom kojima su izloženi. Kad je riječ o državi, umješači su smatrali da bi odvjetnici obično trebali dobiti imunitet ako su njihove primjedbe, koliko god pretjerane, povezane s obranom interesa njihove stranke. Svako ograničenje njihova prava da izraze svoje stavove trebalo bi biti iznimno, pri čemu je test pitanje mogu li se primjedbe odvojiti od obrane stranke. Granica slobode izražavanja za odvjetnike, koja mora ostati jednako široka kao i za novinare, trebala bi uzeti u obzir ograničenja s kojima se suočavaju i povećanu medijsku pozornost, uz sve znatiji i istraživačke medije.

D. Ocjena suda

1. Opća načela

(a) Sloboda izražavanja

124. Opća načela o nužnosti miješanja u slobodu izražavanja, koja je Sud ponovio u brojnim navratima od svoje presude u predmetu *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (7. prosinca 1976., Serija A br. 24), sažeta su u predmetu *Stoll protiv Švicarske* ([VV] br. 69698/01, stavak 101., ECHR 2007-V) i nedavno ponovljena u predmetu *Animal Defenders International protiv Ujedinjenog Kraljevstva* ([VV], br. 48876/08, stavak 100., ECHR 2013) kako slijedi.

„(i) Sloboda izražavanja predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih preduvjeta njegova napretka i samoispunjenja svakog pojedinca. Sukladno stavku 2. članka 10., ona se primjenjuje ne samo na 'informacije' ili 'ideje' koje su blagonaklono prihvaćene ili se smatraju neuvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. To zahtijevaju načela pluralizma, tolerancije i slobodoumlja bez kojih nema 'demokratskog društva'. Kao što je utvrđeno člankom 10., ta sloboda podložna je iznimkama koje ... se, međutim, moraju strogo tumačiti, a potrebu za bilo kakvim ograničenjima potrebno je uvjerljivo utvrditi ...

(ii) Pridjev 'nužno', u smislu članka 10. stavka 2., podrazumijeva postojanje prijeke društvene potrebe'. Države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene pri ocjenjivanju toga postoji li takva potreba, no ta sloboda procjene ide ruku pod ruku s europskim nadzorom koji obuhvaća i zakonodavstvo i odluke kojima se ono primjenjuje, čak i kada ih donosi neovisni sud. Sud je stoga ovlašten donijeti konačnu odluku o tome može li se 'ograničenje' uskladiti sa slobodom izražavanja, kako je zaštićena člankom 10.

(iii) Zadaća Suda, kada izvršava svoj nadzor, nije zauzeti mjesto nadležnih državnih tijela nego na temelju članka 10. preispitati odluke koje su te vlasti donijele u skladu sa svojom slobodom procjene. To ne znači da je nadzor ograničen na utvrđivanje toga je li tužena država ostvarivala svoje diskrecijsko pravo razumno, pažljivo i u dobroj vjeri; ono što Sud mora učiniti jest razmotriti miješanje kojemu se prigovara u kontekstu predmeta u cjelini i utvrditi je li miješanje bilo 'razmjerno legitimnom cilju kojemu se teži' i jesu li razlozi koje su državna tijela navela kako bi ga opravdala 'relevantni i dostatni' ... Pritom se Sud mora uvjeriti da su državna tijela primijenila standarde koji su u skladu s načelima sadržanima u članku 10. te da su se pozvala na prihvatljivu ocjenu relevantnih činjenica ...”

125. Nadalje, kad je riječ o razini zaštite, u okviru članka 10. stavka 2. Konvencije postoji malo prostora za ograničavanje političkog govora ili rasprave o pitanjima od javnog interesa (vidi *Sürek protiv Turske (br. 1)* [VV], br. 26682/95, stavak 61., ECHR 1999-IV; *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [VV], br. 21279/02 i 36448/02, stavak 46., ECHR 2007-IV; i *Axel Springer AG protiv Njemačke* [VV], br. 39954/08, stavak 90., 7. veljače 2012.). Stoga će se visok stupanj zaštite slobode izražavanja, što podrazumijeva vrlo malu slobodu procjene vlasti, u pravilu dodijeliti kada se primjedbe odnose na pitanje od javnog interesa, kao što je

to slučaj, posebice, kod primjedbi o funkcioniranju pravosuđa čak i u kontekstu postupka koji je još uvijek u tijeku u odnosu na druge tuženike (vidi *Roland Dumas protiv Francuske*, br. 34875/07, stavak 43., 15. srpnja 2010., i *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa protiv Portugala*, br. 1529/08, stavak 47., 29. ožujka 2011.). Određeni stupanj neprijateljstva (vidi *E.K. protiv Turske*, br. 28496/95, stavci 79. – 80., 7. veljače 2002.) i moguća ozbiljnost određenih primjedbi (vidi *Thoma protiv Luksemburga*, br. 38432/97, stavak 57., ECHR 2001-III) ne poništavaju pravo na visok stupanj zaštite kada je riječ o pitanju od javnog interesa (vidi *Paturel protiv Francuske*, br. 54968/00, stavak 42., 22. prosinca 2005.).

126. Nadalje, u svojim presudama u predmetima *Lingens protiv Austrije* (8. srpnja 1986., stavak 46., Serija A br. 103) i *Oberschlick protiv Austrije (br. 1)* (23. svibnja 1991., stavak 63., Serija A br. 204) Sud je razlikovao činjenične izjave i vrijednosne sudove. Postojanje činjenica može se dokazati, dok istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva. Zahtjev za dokazivanje istinitosti vrijednosnog suda nemoguće je ispuniti te dovodi do kršenja same slobode mišljenja, koja je temeljni dio prava zaštićenog člankom 10. (vidi *De Haes i Gijssels protiv Belgije*, 24. veljače 1997., stavak 42., *Izvjeshća* 1997-I). Međutim, kad neka izjava predstavlja vrijednosni sud, razmjernost miješanja može ovisiti o tome postoji li dostatna „činjenična osnova” za spornu izjavu; ako ne postoji, taj se vrijednosni sud može smatrati pretjeranim (vidi gore navedeni predmet *De Haes i Gijssels*, stavak 47.; *Oberschlick protiv Austrije (br. 2)*, 1. srpnja 1997., stavak 33., *Izvjeshća* 1997-IV; *Brasilier protiv Francuske*, br. 71343/01, stavak 36., 11. travnja 2006.; i gore navedeni predmet *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July*, stavak 55.). Kako bi se razlikovalo neki činjenični navod i vrijednosni sud, moraju se uzeti u obzir okolnosti predmeta i opći prizvuk primjedbi (vidi gore navedeni predmet *Brasilier*, stavak 37.), pri čemu se mora voditi računa o tome da tvrdnje o pitanjima od javnog interesa mogu, na toj osnovi, predstavljati vrijednosne sudove, a ne činjenične izjave (vidi gore navedeni predmet *Paturel*, stavak 37.).

127. Konačno, priroda i ozbiljnost nametnutih sankcija također su čimbenici koje treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja. Kao što je Sud već istaknuo, miješanje u slobodu izražavanja može imati obeshrabrujući učinak na ostvarivanje te slobode. Relativno umjerena priroda novčanih kazni nije dovoljna da poništi rizik od obeshrabrujućeg učinka na ostvarivanje slobode izražavanja, što je još neprihvatljivije u slučaju odvjetnika koji je dužan osigurati djelotvornu obranu svojih stranki (vidi gore navedeni predmet *Mor*, stavak 61.). Općenito govoreći, iako je legitimno da državne institucije, kao jamce institucionalnog javnog reda, štite nadležna tijela, dominantan položaj koji zauzimaju te institucije zahtijeva da tijela ne pribjegavaju olako kaznenom postupku (vidi *Castells protiv Španjolske*, 23. travnja 1992., stavak 46., Serija A br. 236; *Incal protiv Turske*, 9. lipnja 1998., stavak 54., *Izvjeshća* 1998-IV; *Lehideux i Isorni protiv*

Francuske, 23. rujna 1998., stavak 57., *Izvjешća* 1998-VII; *Öztürk protiv Turske* [VV], br. 22479/93, stavak 66., ECHR 1999-VI; i *Otegi Mondragon protiv Španjolske*, br. 2034/07, stavak 58., ECHR 2011).

(b) Održavanje autoriteta sudbene vlasti

128. Pitanja koja se odnose na funkcioniranje pravosudnog sustava, institucije koja je ključna za bilo koje demokratsko društvo, od javnog su interesa. S tim u vezi, mora se uzeti u obzir posebna uloga sudbene vlasti u društvu. Kao jamac pravde, temeljne vrijednosti u državi uređenoj vladavinom prava, sudbena vlast mora uživati povjerenje javnosti da bi bila uspješna u obavljanju svojih dužnosti. Stoga bi moglo biti potrebno zaštititi to povjerenje od iznimno štetnih napada koji su u biti neutemeljeni, osobito ako se uzme u obzir činjenica da suci koji su predmet kritika imaju dužnost diskrecije koja ih sprječava da odgovore na te napade (vidi *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, 26. travnja 1995., stavak 34., Serija A br. 313; *Karpetas protiv Grčke*, br. 6086/10, stavak 68., 30. listopada 2012.; i *Di Giovanni protiv Italije*, br. 51160/06, stavak 71., 9. srpnja 2013.).

129. Izraz „autoritet sudbene vlasti” posebice uključuje ideju da su sudovi odgovarajući forum za rješavanje pravnih sporova i za utvrđivanje krivnje ili nedužnosti neke osobe za optužbu za kazneno djelo i da ih šira javnost prihvaća kao takve; nadalje, da šira javnost poštuje i ima povjerenja u sposobnost sudova da izvršavaju tu funkciju (vidi *Worm protiv Austrije*, 29. kolovoza 1997., stavak 40., *Izvjешća* 1997-V, i gore navedeni predmet *Prager i Oberschlick*).

130. U pitanju je povjerenje koje sudovi u demokratskom društvu moraju ulijevati ne samo optuženiku, kad je riječ o kaznenom postupku (vidi gore navedeni predmet *Kyprianou protiv Cipra* [VV], stavak 172.), već i u široj javnosti (vidi *Kudeshkina protiv Rusije*, br. 29492/05, stavak 86., 26. veljače 2009., i gore navedeni predmet *Di Giovanni*).

131. Ipak, osim u slučaju iznimno štetnih napada koji su u biti neutemeljeni, imajući u vidu da su suci dio jedne od temeljnih institucija države, oni mogu biti meta osobnih kritika unutar dopustivih granica, i to ne samo u teorijskom i općem smislu (vidi gore navedeni predmet *July i SARL Libération*, stavak 74.). Kada obavljaju svoje službene dužnosti, oni stoga mogu biti podložni širim granicama prihvatljive kritike od običnih građana (ibid.).

(c) Status i sloboda izražavanja odvjetnika

132. Specifičan status odvjetnika omogućuje im da imaju središnji položaj u djelovanju pravosudnog sustava kao posrednika između javnosti i sudova. Stoga imaju ključnu ulogu u osiguravanju toga da sudovi, čija je misija ključna u državi utemeljenoj na vladavini prava, uživaju povjerenje javnosti (vidi *Schöpfer protiv Švicarske*, 20. svibnja 1998., stavci 29. – 30., *Izvjешća* 1998-III; *Nikula protiv Finske*, br. 31611/96, stavak 45., ECHR

2002-II; *Amihalachioaie protiv Moldavije*, br. 60115/00, stavak 27., ECHR 2004-III; gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 173.; *André i drugi protiv Francuske*, br. 18603/03, stavak 42., 24. srpnja 2008.; i gore navedeni predmet *Mor*, stavak 42.). Međutim, da bi građani imali povjerenja u djelovanje pravosudnog sustava, moraju imati povjerenja u sposobnost pravne struke da ih djelotvorno pravno zastupa (vidi gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 175.).

133. Ta posebna uloga odvjetnika kao samostalnih profesionalaca u djelovanju pravosudnog sustava podrazumijeva brojne dužnosti, posebice u pogledu njihova ponašanja (vidi *Van der Mussele protiv Belgije*, 23. studenoga 1983., Serija A br. 70; *Casado Coca protiv Španjolske*, 24. veljače 1994., stavak 46., Serija A br. 285-A; *Steur protiv Nizozemske*, br. 39657/98, stavak 38., ECHR 2003-XI; *Veraart protiv Nizozemske*, br. 10807/04, stavak 51., 30. studenoga 2006.; i *Coutant protiv Francuske* (odl.), br. 17155/03, 24. siječnja 2008.). Iako podliježu ograničenjima profesionalnog ponašanja, koje mora biti diskretno, pošteno i dostojanstveno, uživaju i isključiva prava i privilegije koji se mogu razlikovati među jurisdikcijama, a među tim pravima i privilegijama uživaju određenu slobodu u pogledu argumenata koje mogu iznijeti pred sudom (vidi gore navedeni predmet *Steur*).

134. Posljedično, sloboda izražavanja primjenjuje se i na odvjetnike. Ona ne obuhvaća samo bit izraženih ideja i informacija nego i način na koji su prenesene (vidi *Foglia protiv Švicarske*, br. 35865/04, stavak 85., 13. prosinca 2007.). Odvjetnici stoga imaju pravo, posebice, u javnosti komentirati djelovanje pravosudnog sustava, pod uvjetom da njihova kritika ne prijeđe određene granice (vidi gore navedeni predmet *Amihalachioaie*, stavci 27. – 28.; gore navedeni predmet *Foglia*, stavak 86.; i gore navedeni predmet *Mor*, stavak 43.). Te granice predstavljaju uobičajena ograničenja ponašanja članova odvjetničke komore (vidi gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 173.) koja se odražavaju u deset osnovnih načela CCBE-a za europske odvjetnike, posebice gdje upućuju na „dostojanstvo”, „čast” i „integritet” i na „poštovanje ... poštenog djelovanja pravosudnog sustava” (vidi stavak 58. ove presude). Takva pravila doprinose zaštiti sudbene vlasti od neopravdanih i neutemeljenih napada koji mogu biti motivirani isključivo željom ili strategijom da se osigura da se sudska rasprava prenese u medije ili da se obračuna sa sucima koji se bave konkretnim predmetom.

135. Pitanje slobode izražavanja povezano je s neovisnošću pravne struke, što je ključno za učinkovito djelovanje poštenog pravosudnog sustava (vidi *Sialkowska protiv Poljske*, br. 8932/05, stavak 111., 22. ožujka 2007.). Ograničenje slobode izražavanja branitelja, čak i u vidu blaže kaznene sankcije, samo se u iznimnim slučajevima može prihvatiti kao nužno u demokratskom društvu (vidi gore navedeni predmet *Nikula*, stavak 55.; gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 174.; i gore navedeni predmet *Mor*, stavak 44.).

136. Međutim, potrebno je razlikovati situacije ovisno o tome izražava li se odvjetnik u sudnici ili negdje drugdje.

137. Kad je riječ, kao prvo, o pitanju „ponašanja u sudnici”, s obzirom na to da sloboda izražavanja odvjetnika može dovesti u pitanje pravo na pošteno suđenje njegove stranke, načelo poštenosti stoga ide u prilog i slobodnoj te čak silovitoj razmjeni argumenata između stranaka u postupku (vidi gore navedeni predmet *Nikula*, stavak 49., i gore navedeni predmet *Steur*, stavak 37.). Odvjetnici su dužni „revno braniti interese svojih stranki” (vidi gore navedeni predmet *Nikula*, stavak 54.), što znači da ponekad moraju odlučiti trebaju li ili ne prigovoriti ili žaliti se na postupanje sudova (vidi gore navedeni predmet *Kyprianou*, stavak 175.). Osim toga, Sud uzima u obzir činjenicu da sporne primjedbe nisu ponovljene izvan sudnice i pravi razliku na temelju toga o kojoj je osobi riječ; stoga tužitelj koji je „stranka” u postupku mora „tolerirati vrlo visoku razinu kritike upućene od strane ... branitelja”, čak i ako su neki od izraza neprimjereni, pod uvjetom da se ne odnose na njegove opće profesionalne i druge kvalitete (vidi gore navedeni predmet *Nikula*, stavci 51. – 52.; gore navedeni predmet *Foglia*, stavak 95.; i gore navedeni predmet *Roland Dumas*, stavak 48.).

138. Kad je riječ o primjedbama iznesenima izvan sudnice, Sud ponavlja da odvjetnik svoju stranku može nastojati obraniti pojavljivanjem u televizijskim vijestima ili davanjem izjave medijima te tim kanalima može informirati javnost o nedostacima za koje je vjerojatno da će naštetiti predraspravnom postupku (vidi gore navedeni predmet *Mor*, stavak 59.). S tim u vezi Sud zauzima stav da se odvjetnik ne može smatrati odgovornim za sve što je objavljeno u obliku „intervjua”, osobito ako su mediji uredili izjave, a on je zaniijekao da je iznio određene primjedbe (vidi gore navedeni predmet *Amihalachioaie*, stavak 37.). U gore navedenom predmetu *Foglia* utvrdio je i da se odvjetnici ne mogu opravdano smatrati odgovornima za postupke medija (vidi gore navedeni predmet *Foglia*, stavak 97.). Slično, ako je predmet opsežno popraćen u medijima zbog ozbiljnosti činjenica i pojedinaca za koje je vjerojatno da su umiješani, odvjetnik ne može biti kažnjen zbog kršenja tajnosti sudske istrage ako je samo dao osobne primjedbe o informacijama koje su već poznate novinarima i koje su oni namjeravali objaviti s tim primjedbama ili bez njih. Ipak, kada daje javne izjave, odvjetnik nije oslobođen dužnosti razboritosti u vezi s tajnošću sudske istrage koja je u tijeku (vidi gore navedeni predmet *Mor*, stavci 55. – 56.).

139. Nadalje, odvjetnici ne mogu iznositi primjedbe koje su toliko ozbiljne da prelaze granice dopustivog izražavanja primjedbi bez čvrste činjenične osnove (vidi gore navedeni predmet *Karpetas*, stavak 78.; vidi i *A. protiv Finske* (odl.), br. 44998/98, 8. siječnja 2004.) niti mogu iznositi uvrede. U okolnostima u predmetu *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa* (gore naveden, stavak 48.), upotreba tona koji nije bio uvredljiv, već zajedljiv ili čak sarkastičan, pri iznošenju primjedbi o sucima smatrala se spojivom s člankom 10. Sud ocjenjuje primjedbe u općem kontekstu u kojem

su iznesene, posebice kako bi utvrdio mogu li se smatrati obmanjujućima ili neopravdanim napadom *ad hominem* (vidi *Ormanni protiv Italije*, br. 30278/04, stavak 73., 17. srpnja 2007., i gore navedeni predmet *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa*, stavak 51.) i kako bi osigurao da su upotrijebljeni izrazi dostatno usko povezani s činjenicama predmeta (vidi *Feldek protiv Slovačke*, br. 29032/95, stavak 86., ECHR 2001-VIII, i gore navedeni predmet *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa*).

2. Primjena navedenih načela na ovaj predmet

140. Vraćajući se ovom predmetu, Sud primjećuje da je podnositelja zahtjeva osuđen i da mu je naloženo platiti naknadu štete i troškove zbog njegovih primjedbi u vezi s postupkom u predmetu *Borrel*, kako su bile izložene u članku u dnevnim novinama *Le Monde*, koji je sadržavao tekst dopisa koji su podnositelj i njegov kolega uputili ministrici pravosuđa tražeći provođenje upravne istrage kao i izjave koje je podnositelj dao novinaru koji je napisao sporni članak.

141. Sud na početku primjećuje da između stranaka nije sporno da kaznena osuda podnositelja zahtjeva predstavlja miješanje u ostvarivanje njegova prava na slobodu izražavanja, kako je zajamčeno člankom 10. Konvencije. To je i mišljenje Suda.

142. Dalje primjećuje da je miješanje bilo propisano zakonom, i to člancima 23., 29. i 31. zakona od 29. srpnja 1881., što je podnositelj potvrdio.

143. Stranke su se složile i da je cilj miješanja zaštita ugleda ili prava drugih. Sud ne vidi razlog da zauzme drukčije stajalište. Iako je podnositelj zahtjeva htio relativizirati tvrdnju da je postupak protiv njega težio i „očuvanju autoriteta i nepristranosti sudbene vlasti” (vidi stavak 99. ove presude), to se pitanje odnosi na „nužnost” miješanja i ne može utjecati na činjenicu da je težilo barem jednom od „legitimnih ciljeva” obuhvaćenih stavkom 2. članka 10.

144. Stoga preostaje ispitati je li miješanje bilo „nužno u demokratskom društvu”, zbog čega Sud mora utvrditi je li ono bilo razmjerno legitimnom cilju kojemu je težilo i jesu li razlozi koje su naveli domaći sudovi bili relevantni i dostatni.

145. Sud primjećuje da je Žalbeni sud, kad je osudio podnositelja zahtjeva, zauzeo stav da je tvrdnja da je neki istražni sudac pokazao „ponašanje koje je u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti” sama po sebi osobito klevetnička optužba (vidi stavak 47. ove presude). Taj je sud još naveo da podnositeljeve primjedbe o odgodi dostavljanja videokasete i njegovo upućivanje na rukom napisano pismo javnog tužitelja Džibutija sutkinji M., u odnosu na koje je podnositelj upotrijebio izraz „dosluh”, samo potvrđuju klevetničku prirodu optužbe (*ibid.*), s obzirom na to da „istinitost” tvrdnji nije utvrđena (vidi stavak 48. ove presude) i podnositeljeva obrana na temelju načela dobre vjere nije prihvaćena (vidi stavak 49. ove presude).

(a) Podnositeljev status odvjetnika

146. Sud primjećuje, kao prvo, da su predmetne primjedbe proizašle i iz izjava danih na upit novinara koji je napisao članak i iz dopisa ministrici pravosuđa. Primjedbe je podnositelj iznio u svojstvu odvjetnika koji zastupa građansku stranku i one su se odnosile na pitanja u vezi s postupkom u predmetu Borrel.

147. S tim u vezi, Sud na početku primjećuje da ga je podnositelj zahtjeva pozvao da razjasni svoju sudsku praksu o ostvarivanju slobode izražavanja odvjetnika, osobito izvan sudnice, te da pruži najveću moguću zaštitu primjedbama odvjetnika (vidi stavke 96., 97. i 102. ove presude). Zauzevši stav da se zbog svojeg statusa kao službenika u službi pravosuđa odvjetnici bitno razlikuju od novinara (vidi stavak 106. ove presude), Vlada je pak utvrdila razne situacije u kojima će sloboda izražavanja biti „osobito široka”, „široka”, ili, naprotiv, podložna „određenim ograničenjima” (vidi stavak 107. ove presude).

148. Sud upućuje stranke na načela navedena u njegovoj sudskoj praksi, osobito u pogledu statusa i slobode izražavanja odvjetnika (vidi stavke 132. – 139. ove presude), s naglaskom na potrebu razlikovanja primjedbi odvjetnika unutar i izvan sudnice. Nadalje, s obzirom na specifičan status odvjetnika i njihov položaj u djelovanju pravosudnog sustava (vidi stavak 132. ove presude), Sud smatra, suprotno tvrdnjama CCBE-a (vidi stavak 116. ove presude), da se odvjetnici ne mogu izjednačiti s novinarima. Njihovi zasebni položaji i uloge u sudskim postupcima suštinski su različiti. Novinarima je zadaća u skladu sa svojim dužnostima i odgovornostima širiti informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa, među ostalim pitanjima povezanim s djelovanjem pravosudnog sustava. Odvjetnici su pak sudionici u pravosudnom sustavu i izravno su uključeni u njegovo djelovanje i u obranu jedne od stranaka u postupku. Stoga ih se ne može izjednačiti s vanjskim svjedokom čija je zadaća informirati javnost.

149. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da su njegove izjave, kako su objavljene u novinama *Le Monde*, služile upravo ispunjavanju njegove zadaće obrane svoje stranke – zadaće koju je on trebao odrediti. Međutim, iako nije sporno da su sporne primjedbe spadale u kontekst postupka, one su bile usmjerene na istražne suce koji su bili na temelju konačne odluke izuzeti iz postupka u vrijeme kada su iznesene. Sud stoga ne vidi kako su njegove izjave mogle izravno pridonijeti njegovoj zadaći da brani svoju stranku, s obzirom na to da je sudska istraga do tada bila povjerena drugom sucu koji nije bio predmet kritike.

(b) Doprinos raspravi o pitanju od javnog interesa

150. Podnositelj zahtjeva nadalje se pozvao na svoje pravo da obavijesti javnost o nedostacima u vođenju postupka koji je u tijeku i da pridonese raspravi o pitanju od javnog interesa.

151. O tom pitanju Sud primjećuje, kao prvo, da su podnositeljeve primjedbe bile iznesene u kontekstu sudske istrage pokrenute nakon smrti francuskog suca Bernarda Borrela, koji je bio upućen u Ministarstvo pravosuđa Džibutija kao tehnički savjetnik. Sud je već imao priliku primijetiti značajan interes koji su mediji pokazivali za taj predmet od samog početka (vidi gore navedeni predmet *July i SARL Libération*, stavak 67.), što svjedoči o njegovoj velikoj važnosti u mišljenju javnosti. Kao i podnositelj zahtjeva, Sud nadalje primjećuje da je i pravosuđe pridonijelo informiranju javnosti o tom predmetu jer je istražni sudac koji je vodio predmet 2007. godine od javnog tužitelja zatražio da izda priopćenje za javnost, na temelju članka 11. stavka 3. Zakona o kaznenom postupku, kako bi objavio da je teorija o samoubojstvu odbačena u korist teorije o ubojstvu s predumišljajem (vidi stavke 24. i 55. ove presude).

152. Osim toga, kao što je Sud prethodno utvrdio, javnost ima legitiman interes da bude informirana i da se informira o kaznenim postupcima (vidi gore navedeni predmet *July i SARL Libération*, stavak 66.), te da se primjedbe o funkcioniranju pravosuđa odnose na pitanje od javnog interesa (vidi stavak 125. ove presude). Sud je zapravo već u dva navrata, u predmetima *Floquet i Esménard* i *July i SARL Libération* (oba gore navedena), bio pozvan ispitati prigovore koji se odnose na predmet Borrel i na pravo na slobodu izražavanja u pogledu primjedbi o vođenju sudske istrage i utvrdio je da je u svakom od tih predmeta postojala javna rasprava o pitanju od javnog interesa.

153. U skladu s tim, Sud zauzima stav da su sporne primjedbe podnositelja zahtjeva, koje su se također odnosile, kao u navedenim presudama u predmetima *Floquet i Esménard* i *July i SARL Libération*, na funkcioniranje pravosuđa i postupanje u predmetu Borrel, spadale u kontekst rasprave o pitanju od javnog interesa i da stoga zahtijevaju visoku razinu zaštite slobode izražavanja i posebno malu slobodu procjene danu vlastima.

(c) Priroda spornih primjedbi

154. Sud primjećuje da podnositelj zahtjeva, nakon što je utvrđeno da su njegove primjedbe bile „osobito klevetničke”, nije imao mogućnost utvrditi njihovu istinitost na temelju dokaza koji su, prema navodima Kaznenog suda, morali „biti besprijekorni i potpuni i izravno se odnositi na sve tvrdnje za koje je utvrđeno da su klevetničke” (vidi stavak 40. ove presude). Odbačena je i njegova obrana na temelju načela dobre vjere. O tom su pitanju Kazneni sud i Žalbeni sud zauzeli stav, konkretno, da napadi na profesionalni i moralni integritet sutkinje M. i suca L.L. očito prelaze granice prava na dopustivu kritiku (vidi stavke 40. i 50. ove presude). Osim toga, dok je Kazneni sud smatrao da duboka neslaganja između odvjetnika gđe Borrel i istražnih sudaca ne mogu opravdati potpuni nedostatak razboritosti u njihovim primjedbama, Žalbeni sud zaključio je da odluka u korist podnositelja da se obustavi postupak koji je protiv njega pokrenulo to dvoje sudaca ne isključuje njegovo postupanje u lošoj vjeri. Presudio je da osobni animozitet

podnositelja zahtjeva i njegova želja za diskreditiranjem sudaca, osobito sutkinje M., proizlaze iz pretjerane prirode njegovih primjedbi i iz činjenice da je članak o predmetu Borrel bio objavljen u isto vrijeme kad je protiv sutkinje M. pokrenut postupak pred optužnim vijećem u vezi s predmetom „Scijentologija” (*ibid.*).

155. Kao što je Sud već primijetio, potrebno je razlikovati činjenične izjave i vrijednosne sudove (vidi stavak 126. ove presude). Postojanje činjenica može se dokazati, dok istinitost vrijednosnih sudova nije dokaziva; zahtjev za dokazivanje istinitosti vrijednosnog suda nemoguće je ispuniti te dovodi do kršenja same slobode mišljenja, koja je temeljni dio prava zaštićenog člankom 10. (*ibid.*). Osim toga, postojanje postupovnih jamstava u korist okrivljenika u postupcima zbog klevete jedan je od čimbenika koje treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja na temelju članka 10. Konkretno, važno je da okrivljenik ima stvarnu priliku dokazati da je postojala dostatna činjenična osnova za njegove tvrdnje (vidi, među drugim izvorima prava, *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 68416/01, stavak 95., ECHR 2005-II; *Andrushko protiv Rusije*, br. 4260/04, stavak 53., 14. listopada 2010.; *Dilipak i Karakaya protiv Turske*, br. 7942/05 i 24838/05, stavak 141., 4. ožujka 2014.; i *Hasan Yazıcı protiv Turske*, br. 40877/07, stavak 54., 15. travnja 2014.). Takva prilika nije bila dana u ovom predmetu.

156. Sud zauzima stav da su, u okolnostima predmeta, sporne izjave prije bile vrijednosni sudovi nego isključivo činjenične izjave, s obzirom na opći prizvuk primjedbi i kontekst u kojem su iznesene jer su uglavnom odražavale ukupnu ocjenu postupanja istražnih sudaca u tijeku istrage.

157. Stoga preostaje ispitati je li „činjenična osnova” za te vrijednosne sudove bila dostatna.

158. Sud smatra da je taj uvjet bio ispunjen u ovom predmetu. Nakon što je optužno vijeće Žalbenog suda u Parizu izuzelo sutkinju M. i suca L.L. iz predmeta (vidi stavak 23. ove presude), na vidjelo je izašlo da važan dokaz u spisu, odnosno videokaseta snimljena tijekom posjeta sudaca u pratnji vještaka mjestu smrti, iako se spominje u zadnjoj odluci tih sudaca, nije dostavljen s istražnim spisom sucu koji je imenovan kao njihova zamjena. Ta činjenica nije bila samo utvrđena već je bila i dovoljno ozbiljna da opravda sastavljanje izvješća od strane suca P. u kojem je zabilježio sljedeće: kao prvo, videokaseta se nije nalazila u istražnom spisu i nije bila upisana kao dokaz; i kao drugo, dana mu je u omotnici, na kojoj nije bilo znakova da je bila zapečaćena, i na kojoj je bilo navedeno ime sutkinje M. kao primatelja te koja je sadržavala i rukom napisanu poruku na memorandumu javnog tužitelja Džibutija, koju je on napisao i naslovio na sutkinju M. (vidi stavak 32. ove presude).

159. Nadalje, osim činjenice da je iz poruke bila vidljiva određena prijateljska naklonost javnog tužitelja Džibutija prema sutkinji M. (vidi stavak 32. ove presude), u njoj se odvjetnike građanskih stranaka optužuje da

„provode svoje manipulacije”. S tim u vezi Sud naglašava da ne samo da su vlasti Džibutija podržavale teoriju o samoubojstvu od samog početka već je i nekoliko predstavnika te države bilo osobno umiješano u kontekst sudske istrage koja se provodila u Francuskoj, kao što je vidljivo posebice iz presude Međunarodnog suda pravde (vidi stavke 63. – 64. ove presude) i iz postupka pokrenutog po optužbi za pribavljanje lažnih dokaza (vidi stavak 18. ove presude).

160. Konačno, utvrđeno je da je podnositelj zahtjeva u svojstvu odvjetnika postupao u dvama istaknutim predmetima u kojima je sutkinja M. bila istražna sutkinja. U oba predmeta žalbeni sudovi su utvrdili da je bilo nedostataka u postupku, što je dovelo do izuzeća sutkinje M. iz predmeta (vidi stavke 22. – 23. i 26. ove presude). U kontekstu prvog predmeta, poznatog kao predmet „Scijentologija”, podnositelj je dodatno osigurao presudu da je francuska država odgovorna za nepravilno djelovanje pravosudnog sustava (vidi stavak 30. ove presude).

161. Sud nadalje smatra da su izrazi koje je podnositelj zahtjeva upotrijebio dostatno usko povezani s činjenicama predmeta, uz to što se ne može smatrati da su njegove primjedbe bile obmanjujuće ili da su predstavljale neopravdan napad *ad hominem* (vidi stavak 139. ove presude). S tim u vezi ponavlja da se sloboda izražavanja „primjenjuje ne samo na 'informacije' ili 'ideje' koje su blagonaklono prihvaćene ili se smatraju neuvredljivima ili ne izazivaju nikakvu reakciju nego i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju”. Slično, upotreba „oštrog prizvuka” u primjedbama o sucima nije nespojiva s odredbama članka 10. Konvencije (vidi, primjerice, gore navedeni predmet *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa*, stavak 48.).

(d) Posebne okolnosti predmeta

(i) Potreba da se u obzir uzme cjelokupna pozadina

162. Sud ponavlja da, u kontekstu članka 10. Konvencije, mora uzeti u obzir okolnosti i cjelokupnu pozadinu u kojoj su sporne izjave dane (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, gore navedeni predmet *Lingens*, stavak 40., i *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške* [VV], br. 21980/93, stavak 62., ECHR 1999-III). U ovom slučaju, pozadina se može objasniti ne samo ponašanjem istražnih sudaca i odnosima podnositelja zahtjeva s jednim od njih već i vrlo specifičnom poviješću predmeta, njegovom međudržavnom dimenzijom i značajnim praćenjem od strane medija. Međutim, Sud primjećuje da je Žalbeni sud pripisao širok opseg spornoj primjedbi podnositelja zahtjeva u kojoj je jednu istražnu sutkinju kritizirao zbog „ponašanj[a] koje je u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti” i utvrdio da je to sama po sebi osobito klevetnička optužba, istovjetna izjavljivanju da je došlo do povrede profesionalne etike i sudačke prisege od strane te sutkinje (vidi stavak 47. ove presude). Međutim, taj citat

trebalo je ocijeniti u svjetlu posebnih okolnosti predmeta, osobito zato što to zapravo nije bila izjava dana autoru članka, već odlomak iz dopisa koji su podnositelj zahtjeva i njegov kolega, odvjetnik. L. de Caunes, 6. rujna 2000. poslali ministrici pravosuđa. Osim toga, u vrijeme kada je podnositelj zahtjeva odgovarao na pitanja novinara, novinar je već bio obaviješten o dopisu ministrici pravosuđa, ne od strane samog podnositelja, već od strane svojih vlastitih izvora, kao što je Kazneni sud priznao (vidi stavak 40. ove presude). Podnositelj zahtjeva nadalje je tvrdio, a da to nije bilo sporno, da je autor članka bio isključivo odgovoran za spominjanje stegovnog postupka protiv sutkinje M. u kontekstu predmeta „Scijentologija”. S tim u vezi, Sud ponavlja da se odvjetnici ne mogu smatrati odgovornima za sve što se pojavi u „intervjuu” objavljenom u medijima ni za postupke medija.

163. Žalbeni sud stoga je bio dužan ispitati sporne primjedbe i pritom u potpunosti uzeti u obzir pozadinu predmeta i sadržaj dopisa u cjelini.

164. Iz istih razloga, budući da se primjedbe ne mogu ocijeniti izvan konteksta, Sud se ne može složiti sa stavom Žalbenog suda u Parizu da upotreba izraza „dosluh” predstavlja „sama po sebi” ozbiljan napad na čast i ugled sutkinje M. i javnog tužitelja Džibutija (vidi stavak 47. ove presude).

165. Kad je riječ o pitanju osobnog animoziteta podnositelja zahtjeva prema sutkinji M., zbog sukoba u kontekstu predmeta Borrel i „Scijentologija”, Sud zauzima stav da taj aspekt nije bio dovoljno relevantan i ozbiljan da bi opravdao osudu podnositelja zahtjeva. U svakom slučaju, budući da su sudovi priznali postojanje sukoba između dvoje sudionika i s obzirom na posebne okolnosti ovog predmeta, zbog osobnog animoziteta moglo se predbaciti sutkinji M. jednako kao i podnositelju (vidi, *mutatis mutandis*, gore navedeni predmet *Paturol*, stavak 45.), posebice jer je prije podnošenja kaznene prijave protiv podnositelja zahtjeva zbog supočinjnja kaznenog djela kleveteu kleveti sutkinja M. već bila neuspješno podnijela kaznenu prijavu protiv njega zbog lažnog optuživanja (vidi stavak 35. ove presude). Pozivanje Žalbenog suda na osobni animozitet podnositelja zahtjeva također u najmanju ruku opovrgavaju, ako mu već i ne proturječe, drugi čimbenici. Kao prvo, primjedba koja se odnosi na „ponašanje koje je u potpunoj suprotnosti s načelima nepristranosti i poštenosti” nije bila usmjerena samo na sutkinju M. već i na suca L.L., a podnositelj nije bio optužen da je pokazao bilo kakav osobni animozitet u odnosu na njega. Nadalje, iako se postupak protiv podnositelja zahtjeva odnosio na gore naveden odlomak iz dopisa ministrici pravosuđa, taj su dopis zapravo potpisala i poslala dva odvjetnika, podnositelj zahtjeva i njegov kolega, g. L. de Caunes. Međutim, kad je riječ o potonjem, ne samo da nije kazneno gonjen zbog primjedbi koje su se mogle pripisati njemu jednako kao i podnositelju zahtjeva već nije ni optužen da je pokazao bilo kakav animozitet prema sutkinji M. ili sucu L.L.

166. Zaključno, Sud smatra da se podnositeljeve izjave ne mogu svesti na puko izražavanje osobnog animoziteta, odnosno neprijateljski odnos između

dviju osoba, podnositelja zahtjeva i sutkinje M. Sporne primjedbe zapravo su bile dio šireg konteksta, koji uključuje i drugog odvjetnika i drugog suca. Prema mišljenju Suda, ta činjenica može potkrijepiti zamisao da primjedbe nisu bile dio nikakve osobne radnje podnositelja zahtjeva, iz želje za osvetom, već su bile dio zajedničke profesionalne inicijative dvojice odvjetnika, zbog činjenica koje su bile nove, utvrđene i mogle su ukazati na ozbiljne nedostatke u pravosudnom sustavu, a uključivale su dvoje sudaca koji su ranije vodili istragu u predmetu u kojem su stranke tih dvojice odvjetnika bile građanske stranke.

167. Osim toga, iako su primjedbe podnositelja zahtjeva svakako imale negativnu konotaciju, treba istaknuti da se, bez obzira na njihovu donekle neprijateljsku prirodu (vidi gore navedeni predmet *E.K. protiv Turske*, stavci 79. – 80.) i ozbiljnost (vidi gore navedeni predmet *Thoma*), ključno pitanje u izjavama odnosilo na funkcioniranje sudske istrage, što je bilo pitanje od javnog interesa, te je stoga ostalo vrlo malo prostora za ograničenja slobode izražavanja. Osim toga, odvjetnik bi trebao moći skrenuti pozornost javnosti na moguće nedostatke u pravosudnom sustavu; pravosuđe može imati koristi od konstruktivne kritike.

(ii) *Održavanje autoriteta sudbene vlasti*

168. Vlada se pozvala na činjenicu da pravosudna tijela nisu imala pravo odgovoriti. Točno je da poseban zadatak sudbene vlasti u društvu od sudaca zahtijeva da postupaju u skladu s dužnošću diskrecije (vidi stavak 128. ove presude). Međutim, tom se dužnošću teži ostvariti konkretan cilj, kako su naveli umještači: govor sudaca, za razliku od govora odvjetnika, doživljava se kao izraz objektivne ocjene koji obvezuje ne samo osobu koja govori već i kroz nju cjelokupan pravosudni sustav. Odvjetnici pak govore samo u svoje ime i u ime svojih stranaka, zbog čega se također razlikuju od novinara, čije su uloga u sudskoj raspravi i svrha suštinski drukčije. Ipak, iako bi se moglo pokazati da je nužno zaštititi sudbenu vlast od iznimno štetnih napada koji su u biti neutemeljeni, pri čemu se vodi računa o tome da suci zbog dužnosti diskrecije ne mogu na njih odgovoriti (vidi stavak 128. ove presude), to ne može za posljedicu imati zabranu izražavanja mišljenja pojedinaca, u vidu vrijednosnih sudova koje imaju dostatnu činjeničnu osnovu, o pitanjima od javnog interesa povezanim s funkcioniranjem pravosudnog sustava ili zabranu bilo kakvog kritiziranja sudbene vlasti. U ovom predmetu, sutkinja M. i sudac L.L. bili su članovi pravosuđa i stoga su oboje bili dio temeljne državne institucije: stoga su podlijegali širim granicama prihvatljive kritike nego obični građani te su sporne primjedbe stoga mogle biti usmjerene protiv njih u tom svojstvu (vidi stavke 128. i 131. ove presude).

169. Sud nadalje utvrđuje, suprotno onome što je tvrdila Vlada, da primjedbe podnositelja zahtjeva nisu mogle narušiti pravilno vođenje sudskog postupka, s obzirom na činjenicu da je viši sud izuzeo iz predmeta

dvoje istražnih sudaca na koje su se kritike odnosile. Sporne primjedbe ni na koji način nisu bile usmjerene ni na novog istražnog suca ni na više sudove.

170. Iz istih razloga i uzimajući u obzir prethodno navedeno, ne može se smatrati ni da bi osuda podnositelja zahtjeva mogla poslužiti održavanju autoriteta sudbene vlasti. Sud ipak naglašava važnost održavanja autoriteta sudbene vlasti u državi utemeljenoj na vladavini prava i u demokratskom društvu. U svakom slučaju, pravilno funkcioniranje sudova ne bi bilo moguće bez odnosa utemeljenih na obziru i međusobnom poštovanju između različitih sudionika u pravosudnom sustavu, na čijem su čelu suci i odvjetnici.

(iii) Korištenje dostupnih pravnih sredstava

171. Kad je riječ o tvrdnji Vlade o mogućnosti korištenja dostupnih pravnih sredstava, Sud ju smatra relevantnom, ali ne i dovoljnom u ovom predmetu da opravda osudu podnositelja zahtjeva. Prvo primjećuje da korištenje dostupnih pravnih sredstava, s jedne strane, i pravo na slobodu izražavanja, s druge strane, ne teže istom cilju i nisu međusobno zamjenjivi. Ipak, Sud zauzima stav da se obrana stranke od strane odvjetnika ne treba voditi u medijima, osim u vrlo specifičnim okolnostima (vidi stavak 138. ove presude), već na nadležnim sudovima, a to uključuje korištenje svih dostupnih pravnih sredstava. Primjećuje da je u ovom predmetu upućivanje optužnom vijeću Žalbenog suda u Parizu očito pokazalo da je prvotna namjera podnositelja zahtjeva i njegova kolege bila riješiti stvar koristeći se dostupnim pravnim sredstvima. Zapravo se, tek nakon što je to pravno sredstvo iskorišteno, pojavio problem kojemu se prigovaralo, kako je zabilježio istražni sudac P. u svojem službenom izvješću od 1. kolovoza 2000. (vidi stavak 32. ove presude). U toj fazi optužno vijeće više nije bilo u mogućnosti ispitati takve prigovore, upravo zato što je izuzelo iz predmeta sutkinju M. i suca L.L. Sud nadalje primjećuje da su, u svakom slučaju, već bile prošle četiri i pol godine od pokretanja sudske istrage koja do danas nije okončana. Primjećuje i da su građanske stranke i njihovi odvjetnici aktivno sudjelovali u postupku i, posebice, da su uspješno, prema presudi Žalbenog suda u Versaillesu od 28. svibnja 2009., dali ispitati ključnog svjedoka u Belgiji usprkos nezainteresiranosti za njega istražne sutkinje M. i istražnog suca L.L. (vidi stavak 16. ove presude).

172. Nadalje, zahtjev za provođenje istrage upućen ministrici pravosuđa u kojem se prigovara tim novim činjenicama nije bio pravno sredstvo, koje bi opravdalo moguće suzdržavanje od intervencije u medijima, već samo zahtjev za provođenje upravne istrage koji je ovisio o diskrecijskoj odluci ministrice pravosuđa. S tim u vezi Sud primjećuje da su sami domaći suci, i u prvom stupnju i u žalbenom postupku, zauzeli stav da se na dopis ne može primijeniti imunitet koji se primjenjuje na sudske akte jer je Kazneni sud utvrdio da je njegov sadržaj isključivo informativan (vidi stavke 38. i 46. ove presude). Sud primjećuje da se nije tvrdilo da se po tom zahtjevu postupalo i, osim toga, primjećuje da ga sutkinja M. i sudac L.L. očito nisu smatrali

uobičajenom upotrebom pravnog sredstva dostupnog prema domaćem pravu, već činom koji opravdava podnošenje prijave zbog lažnog optuživanja (vidi stavak 35. ove presude).

173. Konačno, Sud utvrđuje da ni glavni javni tužitelj ni nadležna odvjetnička komora ili predsjednik odvjetničke komore nisu smatrali potrebnim pokrenuti stegovni postupak protiv podnositelja zahtjeva zbog njegovih izjava u medijima iako im je takva mogućnost bila na raspolaganju (vidi gore navedeni predmet *Mor*, stavak 60.).

(iv) *Zaključak o okolnostima ovog predmeta*

174. Sud smatra da sporne primjedbe podnositelja zahtjeva nisu predstavljale izrazito štetne i u osnovi neutemeljene napade na postupanje sudova, već je riječ bila o kritikama sutkinje M. i suca L.L. u okviru rasprave o pitanju od javnog interesa u vezi s funkcioniranjem pravosudnog sustava, u kontekstu predmeta koji je od samog početka bio opsežno popraćen u medijima. Iako se te primjedbe doista mogu smatrati oštrima, ipak je riječ bila o vrijednosnim sudovima koji su koji su izneseni na temelju dostatne „činjenične osnove”.

(e) *Izrečene sankcije*

175. Kad je riječ o izrečenim sankcijama, Sud ponavlja da su priroda i ozbiljnost izrečenih sankcija također čimbenici koje treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju razmjernosti miješanja (vidi, primjerice, gore navedeni predmet *Sürek*, stavak 64.; *Chauvy i drugi protiv Francuske*, br. 64915/01, stavak 78., ECHR 2004-VI; i gore navedeni predmet *Mor*, stavak 61.). U ovom je predmetu Žalbeni sud podnositelju izrekao novčanu kaznu u iznosu od 4.000,00 eura. Taj iznos točno odgovara onom iznosu koji je odredio prvostupanjski sud kada su suci izričito uzeli u obzir status podnositelja zahtjeva kao odvjetnika kako bi opravdali svoju strogost i izrekli mu „novčanu kaznu u dovoljno visokom iznosu” (vidi stavak 41. ove presude). Osim što je naložio objavu obavijesti u novine *Le Monde*, sud je podnositelju naložio da, zajedno s novinarom i urednikom, plati iznos od 7.500,00 eura na ime naknade štete svakom od dvojice sudaca, kao i iznos od 4.000,00 eura sucu L.L. na ime troškova. Nadalje, Sud primjećuje da je samo podnositelju naloženo platiti iznos sutkinji M. na ime troškova, u iznosu od 1.000,00 eura.

176. Sud ponavlja da, čak i ako je riječ o najblažoj mogućoj sankciji, kao što je osuda bez izricanja kaznene sankcije i dosuđivanje samo „simboličnog eura” na ime naknade štete (vidi gore navedeni predmet *Mor*, stavak 61.), to i dalje predstavlja kaznenu sankciju i, u svakom slučaju, ta činjenica nije sama po sebi dovoljna da opravda miješanje u podnositeljevu slobodu izražavanja (vidi gore navedeni predmet *Brasilier*, stavak 43.). Sud je u više navrata naglasio da miješanje u slobodu izražavanja može imati obeshrabrujući učinak na ostvarivanje te slobode (vidi, *mutatis mutandis*, *Cumpăna i Mazăre protiv Rumunjske* [VV], br. 33348/96, stavak 114., ECHR 2004-XI, i gore

navedeni predmet *Mor*), što je rizik koji ne može poništiti relativno umjerena priroda novčane kazne (vidi *Dupuis i drugi protiv Francuske*, br. 1914/02, stavak 48., 7. lipnja 2007.). Treba napomenuti i da izricanje sankcije odvjetniku može imati izravne posljedice (stegovni postupak) ili neizravne posljedice (u smislu njegova imidža ili povjerenja koje javnost ili njegove stranke imaju u njega). Sud nadalje ponavlja da dominantan položaj državnih institucija zahtijeva od vlasti da ne pribjegavaju olako kaznenom postupku (vidi stavak 127. ove presude). Međutim, Sud primjećuje da u ovom predmetu kazna podnositelja zahtjeva nije bila ograničena na kaznenu osudu: kazna koja mu je izrečena nije bila „najblaža moguća“, već je, naprotiv, bila značajna i čak se pozivalo na njegov status odvjetnika da bi se opravdalo veću strogost.

3. Zaključak

177. S obzirom na prethodno navedeno, Sud utvrđuje da se presuda protiv podnositelja zbog supočinjenja kaznenog djela klevete može smatrati nerazmjernim miješanjem u njegovo pravo na slobodu izražavanja i stoga nije bila „nužna u demokratskom društvu“ u smislu članka 10. Konvencije.

178. Prema tome, došlo je do povrede članka 10. Konvencije.

III. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

179. Člankom 41. Konvencije predviđeno je kako slijedi:

„Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci.“

A. Šteta

180. Podnositelj zahtjeva potraživao je 4.270,00 eura (EUR) na ime naknade materijalne štete, što odgovara iznosima koje mu je bilo naloženo platiti zbog presude koja je protiv njega donesena, i 20.000,00 eura na ime naknade nematerijalne štete zbog povrede članaka 6. i 10. Konvencije.

181. Vlada se o tim zahtjevima nije očitovala pred Velikim vijećem.

182. Sud primjećuje da je podnositelju zahtjeva bilo naloženo platiti novčanu kaznu u iznosu od 4.000,00 eura, kao i iznos od 1.000,00 eura na ime troškova i izdataka sutkinje M., te iznos od 7.500,00 eura dosuđen na ime naknade štete svakom od sudaca koji je trebao platiti zajedno s drugim dvama suokrivljenicima, te iznos od 4.000,00 eura na ime troškova suca L.L. (vidi stavak 46. ove presude). Sud stoga smatra da postoji dostatna uzročno-posljedična veza između navodne materijalne štete i povrede utvrđene na temelju članka 6. i, posebice, na temelju članka 10. Konvencije. Stoga je prikladno, na ime naknade materijalne štete, odrediti naknadu iznosa koje je

podnositelj zahtjeva bio dužan platiti, u iznosu koji je naveo u svojem zahtjevu, odnosno 4.270,00 eura, što odgovara iznosu novčane kazne, uvećanom za poreze i sudske pristojbe, koji je uplaćen u državnu riznicu.

183. Sud nadalje utvrđuje da je podnositelj zahtjeva očito pretrpio nematerijalnu štetu zbog svoje kaznene osude te mu, odlučujući na pravičnoj osnovi, dosuđuje iznos od 15.000,00 eura po toj osnovi.

B. Troškovi i izdaci

184. Podnositelj zahtjeva potraživao je 26.718,80 eura na ime troškova i izdataka za postupak pred Sudom.

185. Vlada se o tom zahtjevu nije očitovala pred Velikim vijećem.

186. Sud ponavlja da se troškovi i izdaci neće dosuditi na temelju članka 41. osim ako se utvrdi da su stvarno nastali i bili potrebni te da je njihova visina razumna (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, *Iatridis protiv Grčke* (pravedna naknada) [VV], br. 31107/96, stavak 54., ECHR 2000-XI; *Beyeler protiv Italije* (pravedna naknada) [VV], br. 33202/96, stavak 27., 28. svibnja 2002.; i *Kurić i drugi protiv Slovenije* (pravedna naknada) [VV], br. 26828/06, ECHR 2014).

187. U ovom predmetu, uzimajući u obzir dokumente koje posjeduje i gore navedene kriterije, Veliko vijeće smatra razumnim podnositelju zahtjeva dosuditi iznos od 14.400,00 eura po toj osnovi.

C. Zatezna kamata

188. Sud smatra primjerenim da se stopa zatezne kamate temelji na najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke uvećanoj za tri postotna boda.

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *presuđuje* da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije
2. *presuđuje* da je došlo do povrede članka 10. Konvencije
3. *presuđuje*
 - (a) da tužena država podnositelju zahtjeva treba u roku od tri mjeseca isplatiti sljedeće iznose:
 - (i) 4.270,00 EUR (četiri tisuće dvjesto sedamdeset eura) na ime naknade materijalne štete, uvećano za sve poreze koji bi se mogli zaračunati

(ii) 15.000,00 EUR (petnaest tisuća eura), na ime naknade nematerijalne štete, uvećano za sve poreze koji bi se mogli zaračunati
(iii) 14.400,00 EUR (četnaest tisuća četiristo eura) na ime naknade troškova i izdataka, uvećano za sve poreze koji bi se mogli zaračunati podnositelju zahtjeva

(b) da se od protoka prethodno navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Europske središnje banke tijekom razdoblja neplaćanja, uvećanoj za tri postotna boda

4. odbija preostali dio zahtjeva podnositelja za pravednu naknadu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, i objavljeno na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu 23. travnja 2015. godine.

Johan Callewaert
zamjenik tajnika

Dean Spielmann
predsjednik

U skladu s člankom 45. stavkom 2. Konvencije i pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda, ovoj se presudi prilažu sljedeća izdvojena mišljenja:

- (a) suglasno mišljenje suca Nicolaoua
- (b) suglasno mišljenje suca Kūrisa.

D.S.
J.C.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA NICOLAOUA

Sutkinja M. na *Tribunal de grand instance* u Parizu već je neko vrijeme bila istražna sutkinja u takozvanom predmetu „Sciјentologija” kad je 1997. godine njoj i njezinu kolegi dodijeljen nepovezan predmet Borrel, posebno osjetljiv predmet koji je doveo do ovog postupka pred Sudom. Podnositelj zahtjeva postupao je kao odvjetnik građanskih stranaka u oba predmeta i bio je nezadovoljan načinom vođenja dotičnih istraga od strane sutkinje M., iako ne iz potpuno istih razloga.

U lipnju 2000. godine, u vrijeme kada su se odvijali važni događaji u predmetu Borrel, došlo je do neugodnog preokreta u predmetu „Sciјentologija”. Nakon tužbe koju je podnio podnositelj zahtjeva, kao zastupnik, povodom koje je država proglašena odgovornom za krajnju nepažnju u pogledu postupanja sa spisom „Sciјentologija”, u vezi s tim pokrenut je stegovni postupak protiv sutkinje M. Navedeno je da nije pokazala potreban oprez i pozornost jer je predmet ostavila praktički netaknutim pet godina; da je u postupku postizanja prijateljskog rješenja kojemu je pribjegli prekoračila granice svoje nadležnosti te da nije izradila preslike svih dokumenata u spisu, čime je onemogućila njegovu rekonstrukciju nakon što su dijelovi spisa nestali iz njezina kabineta. Ta su pitanja odlukom ministrice pravosuđa upućena stegovnom odboru za suce.

Nažalost, odluka ministrice objavljena je na konferenciji za novinare koju je održao tajnik njezina kabineta prije nego što su sama sutkinja M. i predsjednik suda bili obaviješteni. To prethodno objavljivanje izazvalo je prosvjedovanje sudaca koji rade na istom sudu. Izrazili su suosjećanje s kolegama izloženima prijekoru na taj način i potvrdili pravo sudaca da se prema njima postupa s dužnim poštovanjem; pravo koje ne može biti manje od onoga koje pripada javnosti. Na općoj skupštini održanoj nekoliko dana kasnije, suci tog suda jednoglasno su usvojili sljedeći prijedlog:

„Opća skupština sudaca pri *Tribunal de grande instance* u Parizu održana 4. srpnja 2000., ne osporavajući ovlasti dane ministrici pravosuđa za pokretanje stegovnog postupka u uvjetima propisanim zakonom, iznenađena je što je iz medija saznala da je takav postupak pokrenut protiv sutkinje [M.], istražne sutkinje u Parizu, iako do danas ni sama sutkinja ni njoj nadređeni kolege nisu o tome službeno obaviještene.”

Pitanje na temelju članka 6. stavka 1. otvoreno u ovom predmetu odnosi se na ono što je jedan od sudaca rekao na toj skupštini. Izrazio se na sljedeći način:

„Nije nam zabranjeno, kao prvostupanjskim sucima, reći da smo uz sutkinju [M.]. Nije zabranjeno reći da sutkinja [M.] ima našu podršku i povjerenje.”

Devet godina kasnije Kasacijski sud, zasjedajući u sastavu od deset članova, saslušao je kao posljednja instanca podnositeljevu žalbu protiv osude po optužbi za kazneno djelo podnesenoj protiv njega zbog izjava koje je dao o sutkinji M. u vezi s ovim predmetom, odnosno, predmetom Borrel.

Sudac koji je dao citiranu izjavu o načinu na koji je Ministarstvo pravosuđa postupilo u predmetu „Sciјentologija” i koji je u međuvremenu postao sudac Kasacijskog suda, bio je član sastava koji je ispitivao žalbu. Podnositelj zahtjeva priznaje da nije dokazano da je postojala stvarna pristranost tog suca. Međutim, ustvrdio je da je samo njegovo sudjelovanje u vijeću bilo dovoljno da stvori, u objektivnom smislu, legitimnu bojazan ili sumnju u nedostatak nepristranosti.

Veliko vijeće slaže se s tom pretpostavkom. Zauzima stav da su izrazi koje je dotični sudac upotrijebio pružajući podršku sutkinji M. mogli pobuditi sumnju u umu podnositelja zahtjeva u pogledu nepristranosti Kasacijskog suda. Smatra da to potvrđuju „vrlo jedinstven kontekst predmeta” (vidi stavak 84. ove presude), koji uključuje međusobno djelovanje različitih odnosa i čimbenika, te posebice činjenica da je profesionalni sukob između sutkinje M. i podnositelja zahtjeva poprimio izgled osobnog sukoba jer je sutkinja ta koja je podnijela prijavu protiv podnositelja. Nadalje, Veliko vijeće primjećuje da je i sam Žalbeni sud primijetio vezu između dvaju predmeta kojima se može pripisati „obračunavanje *ex post facto*”.

Ključno pitanje jest može li se opravdano sumnjati u nepristranost Kasacijskog suda zbog uključivanja dotičnog suca u njegov sastav. I dalje nije poznato je li se taj sudac sjećao onoga što je zapravo rekao prije devet godina ili je li pomislio, kada mu je predmet upućen, da je sve što je učinio ili rekao u vezi sa sutkinjom M. moglo utjecati na njegovu nepristranost. Ako je o tome uopće razmišljao, očekivalo bi se da o tome obavijesti ostale članove vijeća. Nije poznato je li se sjećao ili nije ili, ako jest, je li smatrao da ima razloga razmišljati o tome. Možda nije; ili možda jest, ali vijeće to nije smatralo važnim jer bi se inače očekivalo da se stvar jednostavno riješi njegovim izuzećem iz predmeta ili odlukom suda nakon što je podnositelju zahtjeva dana prilika da bude saslušan.

Vlada nije spomenula da je u takvim slučajevima u francuskom sustavu predviđeno neko sredstvo pravne zaštite koje je podnositelj zahtjeva trebao iskoristiti. Stoga se mora smatrati da podnositelj zahtjeva nije imao sredstvo kojim bi stvar iznio pred Kasacijski sud kada je, nakon donošenja presude, saznao za sudjelovanje dotičnog suca (usporedi predmet *In Re Pinochet* [1999.] UKHL 52 (15. siječnja 1999.), u kojem je Gornji dom, suočen sa sličnom situacijom, ukinuo vlastitu presudu). Ovaj je Sud, stoga, u nezahvalnoj situaciji da mora ispitati stvar u prvom stupnju.

Integritet sudskih postupaka mora biti nedvojbeno vidljiv svima. Da bi se to postiglo, potrebno je usvojiti što širi pojam razumnosti, koji obuhvaća i uključuje čak i najprobirljiviji pogled na izgled stvari. „Od temeljne je važnosti ne samo da se pravda izvrši već i da se očito i nedvojbeno vidi da se izvršava” (Lord Hewart u predmetu *Rex protiv sudaca Sussexa, ex parte McCarthy* [1924.] KB 256, na str. 259). Istovremeno, potrebno je strogo isključiti izmišljena tumačenja ili pretpostavke koje su potpuno nerealne.

U ovom predmetu nema nikakvih naznaka da je postojala ikakva veza između dotičnog suca i sutkinje M. osim one koja je postojala i između svih drugih sudaca koji su prisustvovali skupštini i nje kao njihove kolegice. Sudac je upotrijebio oblik množine u prvom licu izražavajući tako kolegijalnu, a ne osobnu podršku. Govorio je u kontekstu skupštine sudaca na kojoj su zajednički prigovorili zbog bezobzirnog odnosa relevantnog ministarstva prema njima. Takav odnos ministarstva, koji je neposrednije i izravnije utjecao na sutkinju M., mogao se shvatiti kao prezirno nepoštovanje prema njoj. U toj situaciji, izrazi koje je upotrijebio dotični sudac samo bi bili usmjereni na ponovno uspostavljanje ravnoteže. Sigurno je mogao bolje odabrati riječi; ali nitko ne bi pomislio da je njegova izjava bila namijenjena izražavanju stava o osnovanosti stegovnog postupka koji je u tijeku ili, drugim riječima, vrijednosnog suda o načinu postupanja sutkinje M. Štoviše, ono što je rečeno odnosilo se isključivo na to kako je sutkinja M. do tog trenutka postupala u predmetu „Sciјentologija”. Nije imalo nikakve veze s onim što će se kasnije dogoditi u predmetu Borrel. Devet je godina prošlo od te izjave i ljudi su, vjerojatno, otišli svatko svojim putem. Apsolutno ništa ne daje naslutiti da je sudac Kasacijskog suda imao ikakav razlog da ima bilo kakvo mišljenje, niti da možda jest imao bilo kakvo mišljenje, o tome kako se sutkinja M. ponašala ili kako je postupala u svojim istragama u bilo kojem od predmeta koji su joj dodijeljeni.

Treba li onda imati toliko malo povjerenja u suce da bi se, u takvim okolnostima, moglo opravdano pomisliti da se može sumnjati u nepristranost jednog suca? Da bi odgovorio na to pitanje, Sud mora otkriti kakvo stajalište šira javnost ima o integritetu sudaca. To je odlučno za poštovanje koje uživaju i za povjerenje koje im se može ili ne mora ukazati. Unutar granica, što je povjerenje veće, to je osoba manje sklona misliti da određene okolnosti izazivaju sumnju. Suci će sami, tijekom vremena, pridonijeti načinu na koji ih se doživljava. Pojam objektivne nepristranosti ne može se, prema mojemu mišljenju, sastojati od puke apstrakcije razvijene isključivo iz načela ne uzimajući u obzir društvenu stvarnost koja postavlja praktične standarde. Suci možda nisu savršeni (doista, nisu svi suci savršeni), ali unatoč tome bilo mi je teško prihvatiti da se može ozbiljno pomisliti da u ovom predmetu postoji mogućnost dojma pristranosti. Međutim, stvar bi se moglo sagledati iz drugog kuta i reći da bi čak i u hipotetskom svijetu savršenih sudaca, koji uživaju neograničeno povjerenje i poštovanje, ipak bilo potrebno pokazati da je sam pravosudni sustav u tom pogledu besprijekoran i da je to sustav iz kojeg je isključen i najmanji tračak sumnje – što je prilično apsolutistički pristup za koji imam vrlo malo razumijevanja.

Koji god bio najbolji pristup ovom predmetu, na kraju sam odlučio da bi se danas sa stavom koji su zauzeli svi ostali članovi Velikog vijeća o tome koji bi rezultat trebao biti mogle složiti razumne osobe pa je stoga, po tom pitanju ocjene, bilo ispravno prikloniti se tom stavu.

SUGLASNO MIŠLJENJE SUCA KÜRISA

1. Moje neslaganje s većinom odnosi se na dva pitanja. Nijedno od njih ne treba se smatrati toliko važnim da bi dovelo u sumnju sveukupno utvrđenje povrede članka 6. stavka 1. i članka 10. Konvencije, s kojim se slažem.

2. Obrazloženje, kako je izloženo u stavcima 89. do 91. presude, uključuje dvije činjenične okolnosti koje su važne za utvrđenje povrede članka 6. stavka 1. Prva je da je sudac J.M. bio član vijeća koje je odlučivalo u predmetu podnositelja zahtjeva iako se izričito priznaje da je „nemoguće ... utvrditi [njegov] stvaran utjecaj ... u tom slučaju”. Tvrdnja da je sudac J.M. bio samo jedan od deset sudaca u tom sastavu „nije odlučujuća za pitanje objektivne nepristranosti na temelju članka 6. stavka 1.”, s obzirom na to da se smatra da je njegov „neutvrđen utjecaj” ono što narušava nepristranost tog suda izazivanjem „stvarne sumnje” (vidi stavak 89. presude). U tom kontekstu, tvrdnja o tome da se nepristranost „može dovesti u stvarnu sumnju” treba se odnositi na objektivnu nepristranost samog suca J.M., a samim time i na nepristranost cijelog vijeća. Sud nije voljan otvoreno dovesti u pitanje subjektivnu nepristranost suca J.M., već smatra da je činjenica da je podnositelj zahtjeva mogao misliti da ima određene osnove da dovede u pitanje subjektivnu nepristranost suca J.M. utjecala na objektivnu nepristranost tog suca i sastava u cjelini. Iako Sud ne dovodi u pitanje subjektivnu nepristranost suca J.M. izričito i izravno, on to čini implicitno i neizravno, jer sama naznaka utjecaja tog suca na ishod predmeta daje naslutiti da je njegov utjecaj mogao biti i takav da je mogao dovesti do zaključka nepovoljnog za podnositelja te da je, bez tog utjecaja, ishod mogao biti drukčiji.

Druga je okolnost ta da podnositelj zahtjeva nije bio obaviješten da će sudac J.M. zasjedati u vijeću u njegovu predmetu. Štoviše, na temelju informacija koje su mu bile dostupne u relevantno vrijeme nije imao razloga očekivati da će taj konkretni sudac biti u sastavu sudskog tijela koje je trebalo odlučivati o njegovu predmetu. Zbog tog prikrivanja (iz kojeg god razloga) podnositelj „nije imao priliku osporiti sudjelovanje [suca] J.M. ni dostaviti bilo kakve podneske o pitanju nepristranosti [sudskog tijela] u tom pogledu” (vidi stavak 90. presude i stavak 52. na koji se ondje upućuje).

Prema mojem mišljenju, prva od tih dviju okolnosti sama po sebi nema pravnu važnost. Ne znamo i ne možemo znati je li neko mišljenje koje je sudac J.M. možda izrazio tijekom vijećanja u tom predmetu uopće bilo nepovoljno za podnositelja. Stoga je puko nagađanje to da je sudac mogao imati veći ili manji utjecaj na ishod podnositeljeva predmeta. Moglo bi se jednako tako nagađati o nedostatku nepristranosti „nacionalnih” sudaca ovog Suda, kako ih se obično naziva, u predmetima protiv države u ime koje su izabrani jer kada je predmet o kojem je odlučilo vijeće upućen Velikom vijeću na temelju članka 43. Konvencije, takav se sudac nalazi u situaciji da je već

zasjedao u tom predmetu kao član vijeća. Međutim, takvo nagađanje osporava se upućivanjem na članak 26. stavak 4. Konvencije, kojim je izričito propisano da u Veliko vijeće ulazi, po službenoj dužnosti, sudac koji je izabran u ime zainteresirane visoke ugovorne stranke. Prema tome, sama Konvencija nameće, na najformalniji način, uključivanje „nacionalnog” suca u sastav Velikog vijeća te je ono, u tom pogledu, apsolutno nužno.

S obzirom na takve situacije koje se odnose na stalnu praksu ovog Suda, uvjerljivost bilo kakvih nagađanja o objektivnoj „pristranosti” suca J.M. i cijelog sudskog vijeća u odnosu na podnositelja zahtjeva gotovo je nikakva. Taj je sudac izrazio podršku sutkinji M. (čiji se odnos s podnositeljem zahtjeva doimao, takoreći, problematičnim) prije mnogo godina i u potpuno drukčijem kontekstu, te nema naznaka da je ikada izrazio mišljenje o predmetu ili osobnosti g. Moricea ili o cjelokupnom politički osjetljivom kontekstu tog predmeta prije nego što je o njemu odlučilo vijeće u kojem je on sudjelovao.

Svakako ne želim reći da se na francuskom (ili drugom nacionalnom) sudu „apsolutna nužnost” uključivanja određenog suca u sastav sudskog tijela koje treba odlučiti o određenom predmetu može iscrpno potkrijepiti, recimo, pukim upućivanjem na statut kojim je izričito propisano takvo uključivanje na isti način na koji Konvencija zahtijeva uključivanje „nacionalnih” sudaca u Veliko vijeće. Čak i da je takav statut postojao, vjerojatno bi mu se moglo prigovoriti s pravnog aspekta. Međutim, i to ne samo u teoriji, mogu postojati i drugi razlozi (ne samo formalnopravni već i činjenični) koji bi zahtijevali uključivanje određenog suca u sastav sudskog vijeća ili, donekle blaže rečeno, opravdali njegovo neisključivanje iz tog sastava. U sudskoj praksi Suda mogu se pronaći odluke i presude u kojima prethodno sudjelovanje suca u istom predmetu nije dovelo do povrede prava na pošteno suđenje zaštićenog Konvencijom. Da navedem samo nekoliko primjera, čak se ni za samu činjenicu da je sudac već donio odluke u odnosu na određenu osobu „ne može smatrati da sama po sebi opravdava sumnju u njegovu nepristranost” (vidi *Ökten protiv Turske* (odl.), br. 22347/07, stavak 41., 3. studenoga 2011.); u još ranijem predmetu Sud je smatrao da „nikakva osnova za legitimnu sumnju nije vidljiva iz činjenice da su tri od sedam članova stegovnog odjela sudjelovala u donošenju prve odluke” (vidi *Diennet protiv Francuske*, 26. rujna 1995., stavak 38., Serija A br. 325-A). O svakom predmetu mora se odlučiti na temelju njegovih posebnih obilježja. U ovom predmetu, da je podnositelj zahtjeva otvorio pitanje „pristranosti” suca J.M. na odgovarajući način, takva bi tvrdnja bila autoritativno odbijena jer se temelji na neopravdanoj sumnji. Međutim, podnositelju je uskraćena bilo kakva prilika da otvori to pitanje u domaćem postupku.

Stoga je od „jednostavne” činjenice da je sudac J.M. sudjelovao u vijeću mnogo važnije to što Vlada nije pokazala (ili nije ni pokušala pokazati) da su postojali uvjerljivi razlozi zbog kojih je njegovo sudjelovanje bilo apsolutno nužno (vidi *Fazlı Aslaner protiv Turske*, br. 36073/04, stavak 40.,

4. ožujka 2014.) ili, drukčije rečeno, zbog kojih je neisključivanje tog suca iz sastava bilo opravdano. Osobno smatram da takvi razlozi uopće nisu postojali. S druge strane, teško da su postojali ikakvi važni razlozi da se tog suca isključi iz sastava samo na temelju činjenice da je dao podršku sutkinji M. prije mnogo godina, i to u sasvim drukčijem kontekstu. Te dvije situacije nisu bile povezane, osim činjenice da se radilo o suprotstavljanju istih sudionika, ali čak je i ta formalna veza bila poništena, ili barem bitno ublažena, dugim vremenskim razmakom između dvaju događaja i činjenicom da je čak i sam podnositelj zahtjeva priznao da sudac J.M. nije pokazao nikakve osobne predrasude protiv njega (vidi stavak 67. ove presude). Pretpostavka sudačkog integriteta trebala bi biti važna. A ako doista jest, s obzirom na sve okolnosti predmeta, tvrdnje o „pristranosti” suca J.M. trebale su biti odbijene da su bile iznesene u domaćem postupku. Štoviše, nije nevjerojatno da podnositelj zahtjeva, posve razumno, uopće ne bi niti otvorio to pitanje, s obzirom na njegovu očitu neutemeljenost. Ono što je kod njega doista moglo izazvati i jest izazvalo legitimnu sumnju bila je činjenica da mu nije bio poznat sastav sudskog tijela koje je odlučivalo o njegovu predmetu. Vlada nije dala nikakvo objašnjenje za to neotkrivanje. Bi li Vlada bila uspješna u pogledu tog prigovora da je pružila takvo objašnjenje? Siguran sam da, u svakom slučaju, nije mogla pronaći vjerodostojno objašnjenje jer, čak i ako postoje uvjerljivi formalnopravni ili činjenični razlozi (koliko god upitni bili) za uključivanje određenog suca u određeni sudački sastav, jednostavno ne može postojati nikakav razlog da se imena onih koji zasjedaju u vijeću ne otkriju osobi o čijem predmetu to sudsko tijelo treba odlučivati. U tom pogledu, Vladina argumentacija od samog je početka bila osuđena na propast.

Posljedično, od dviju okolnosti koje se ovdje razmatraju, samo je druga važna, dok je prva tek sporedna. Prva okolnost ima vlastiti značaja samo ako je u kombinaciji s drugom okolnošću. No, nije li to većina mislila kad je priznala da puko sudjelovanje suca J.M. „nije odlučujuće za pitanje objektivne nepristranosti na temelju članka 6. stavka 1.”? Drugim riječima, ponavljam li ja samo, opširnije, u biti istu tvrdnju? Mislim da ne ili mi to barem nije namjera. Vrag se krije u detaljima. U obrazloženju većine krije se u jednom jedinom detalju, a to je razmatranje, u stavku 89. presude, „neutvrđenog utjecaja” suca J.M. na ishod podnositeljeva predmeta. Siguran sam da je ta nesretna naznaka trebala biti izostavljena. Svako nagađanje o „stvarnom utjecaju” tog suca na ishod predmeta izaziva nepotrebnu i, što je još važnije, neopravdanu sumnju u integritet tog suca. Naposljetku, to utvrđenje nije u skladu sa sudskom praksom i misijom Suda.

3. Moje drugo neslaganje s većinom odnosi se na stavak 132. presude. U njemu Sud ponavlja svoj *dictum*, neoprezno upotrijebljen, *inter alia*, u presudi Velikog vijeća u predmetu *Kyprianou protiv Cipra* (kao i u nekim drugim predmetima vijeća), da odvjetnicima njihov „poseban status” (ili „specifičan status” u stavku 132. presude) omogućuje da imaju „središnji

položaj u djelovanju pravosudnog sustava” kao „posrednici između javnosti i sudova” (vidi *Kyprianou protiv Cipra* [VV], br. 73797/01, stavak 173., ECHR 2005-XIII).

Ne mogu se složiti s tom karakteristikom. To je načelno pitanje. Pridjevi „poseban” ili „specifičan” ne znače „središnji”. Odvjetnik uvijek zastupa neku stranku i po definiciji ne može zauzeti „središnji položaj u djelovanju pravosudnog sustava”. Stranka nikada nije „središnja” niti to može biti njezin punomoćnik. Oni koji imaju „središnji položaj u djelovanju pravosudnog sustava” jesu suci (na sreću ili, što je nažalost ponekad slučaj, na nesreću). „Posrednici između javnosti i sudova” jesu glasnogovornici sudova, predstavnici medija ili sami novinari, ali nikako odvjetnici koji zastupaju stranke. Odvjetnik djeluje u interesu stranke, za dobrobit stranke i, u pravilu, od nje prima naknadu. Odvjetnik mora voditi računa o interesima stranke koju zastupa i kada su oni u suprotnosti s interesima „javnosti”, odnosno društva i države. Time ne želim negirati ili umanjiti važnost funkcije odvjetnika. Točno je da oni mogu pridonijeti i da pridonose traženju pravde i pomažu sudovima u izvršavanju njihove misije, ali odvjetnici mogu i imati za cilj ometati provođenje pravde u interesu svojih stranki – i povremeno to i čine. Ovisi. Stranka koju zastupa odvjetnik može se naći u sudnici jer traži pravdu, ali vjerojatno nije ništa rjeđi slučaj da odvjetnik zastupa stranku protiv koje se traži pravda.

Za svaki *dictum* postoji mogućnost da se, u nekom budućem predmetu, razvije u *ratio*. Kad je riječ o ovom konkretnom *dictumu*, vjerojatno bih trebao reći „opasnost”, a ne „mogućnost”. Ponavljanje, u još jednoj presudi velikog vijeća ovog Suda, mantre da odvjetnici navodno zauzimaju „središnji položaj u djelovanju pravosudnog sustava” i koji su „posrednici između javnosti i sudova”, osobito kada ta karakteristika nije nigdje, u sudskoj praksi Suda, pripisana drugoj strani, odnosno tužiteljstvu, iskrivljuje sliku. Kad je riječ o ovom predmetu, o njemu se moglo odlučiti, bez štete za utvrđenja Suda, bez pribjegavanja tom nekritičkom ponavljanju.

ALKEMIST
European Translation Agency
ALKEMIST STUDIO d.o.o.
Miramarska 24/6, 10 000 Zagreb
OIB: 72466496524